

BİR KÖY, BİR TÜRBE: KABACA'DA KAYGUSUZ ABDAL TÜRBEŞİ

A VILLAGE AND A TOMB: KAYGUSUZ ABDAL'S TOMB IN KABACA VILLAGE

Doç. Dr. Mustafa ÇAPAR

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Ed. Fakültesi, Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
mustafacapar@gmail.com, Hatay/Türkiye

ÖZ

Geçmişte gerçekten yaşamış olan veya yaşadığı varsayılan bazı şahıslar halk tarafından sevilir ve saygı görürler. Halk, bu sevginin simgesi olarak bu şahıslara kalbinde ve çevresinde “yer açar” ve onlara ait olduğunu düşündüğü yerleri kutsal mekâna dönüştürür. Buralar türbe, ziyaretgâh, tekke vb. yerler olarak tezahür eder. Bu anlamda şehir, kasaba ve köylerde bulunan türbeler, büyük din ve inançların kurucularının ve temsilcilerinin yereldeki yansımaları gibidir. Nasıl ki dinlerin kutsal kabul ettiği yerler belli dönemlerde ya da herhangi bir zaman ziyaret edilir ve bu ziyaretler sırasında belli ritüeller tekrarlanır; kutsal addedilen bu yerel nitelikli mekânlar da yılın belli dönemlerine ya da yılın herhangi bir gününde ziyaret edilir ve benzer ritüeller uygulanır.

Genel olarak Kaygusuz Abdal'ın Alanyalı olduğu ve mezarının Elmalı-Tekke köyündeki Abdal Musa dergâhında bulunduğu kabul edilir. Ancak o kadar ünlü olmasa da Ankara'nın Beypazarı ilçesine bağlı Kabaca köyünde de Kaygusuz Abdal'a ait olduğu söylenen bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe çevre köyler ve şehirlerde bilinmekte ve özellikle Aleviler tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Nüfusu gittikçe azalan, çoğunlukla yaşlıların ikamet ettiği bu Alevi köyünde yaşayanlar (ve ziyaretçiler) türbenin Kaygusuz'a ait olduğuna tereddütsüz inanmaktadırlar. Köyde Kaygusuz'la, Kaygusuz'un (ve türbenin) kerametleriyle ilgili olarak anlatılan menkıbe ve rivayetler Kaygusuz Abdal'ın Kabaca'daki türbede yattığının kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Kabaca'daki Kaygusuz Abdal türbesine daha çok İç Anadolu bölgesinden ziyaretçi gelmektedir. Ziyaret nedenleri hem bir inanç önderine saygı göstermek hem de Kaygusuz'un kerametlerinden yararlanmak şeklinde değerlendirilebilir. Türbeye gelip adak adayan ziyaretçiler çeşitli dileklerde bulunmaktadır. Kabacalılar ve ziyaretçiler evlilik dışındaki dileklerinin kabul olduğuna inanmaktadır. Halen önemli sayıda ziyaretçi tarafından ziyaret edilen Kaygusuz Abdal türbesinde kesilen adakların bir kısmı Kabacalılara bırakılmaktadır. Bu nedenle de Kaygusuz Abdal türbesi Kabaca köyüne, özellikle çalışacak ve bir gelir elde edecek gücü bulunamayan dar gelirli insanlara gıda olarak katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaygusuz Abdal, Kabaca Köyü, Alevi, Türbe, Ritüeller

ABSTRACT

Some personalities who are assumed to have lived in the past, or who are true historical figures, are loved and respected by various societies. Societies “make room for” those personalities in their hearts and create shrines, tombs and dervish lodges (tekke) in the places in which these individuals lived as symbols of love and recognition. In this respect, shrines in cities, towns and villages become local reflections of their founders and representatives of great religions and beliefs. Just as with sacred places which are visited in certain periods or any time and where specific rituals are performed, these local shrines are visited at certain times and specific rituals are performed there too.

Kaygusuz Abdal is known to be from Alanya District, and his tomb is thought to be situated in Abdal Musa lodge in Elmalı-Tekke Village. Another tomb said to belong Kaygusuz Abdal is located in Kabaca Village of Beypazarı District in Ankara, although it is not as famous. This tomb is known by villages and cities around and it is particularly visited by Alevi. People living in Alevi Village, whose population is gradually decreasing and comprised of mostly the elderly, believe beyond any doubt that this tomb belongs to Kaygusuz. Epics and stories told about the miracles of

Kaygusuz and Kaygusuz's tomb are considered as proof that Kaygusuz Abdal's tomb is in Kabaca.

People from mostly the Central Anatolia Region visit the tomb of Kaygusuz Abdal. Visitors both show their respect to their leader and benefit from miracles of Kaygusuz. Visitors to the tomb also make wishes. Locals of Kabaca and visitors believe that all their wishes come true except marriage. Some of the sacrifices made for the tomb of Kaygusuz Abdal are left to locals of Kabaca. Therefore, the tomb of Kaygusuz Abdal provides people who have no strength to work and earn and also have low income with food.

Keywords: Kaygusuz Abdal, Kabaca Village, Alevis, Tomb, Rituals

1. GİRİŞ

Dinlerin ve inançların merkezi olarak görülen yerler, ibadet alanları, türbeler, tapınaklar, yatırlar ve kutsal sayılan kişilerin mezarları, uğradıkları veya uğradıkları varsayılan mekânlar birçok toplumun günlük yaşam pratiğinde ve dini inançlarında önemli yer tutarlar.¹ Kutsal addedilen bu mekânlar, o mekânı kutsal kabul eden inancın müritleri tarafından yılın belli dönemlerinde ya da yılın herhangi bir gününde ziyaret edilir. Buralarda çeşitli ritüeller eşliğinde ibadette bulunulur. Bu mekânlardan şefaahat dilenir, yardım istenir veya sadece dua edilir. Bu, bütün dinlerde ve inanç sistemlerinde karşılaşılan bir durumdur ve hemen hemen bütün kültürlerde kutsal mekân ve/ya kutsal nesnelere önemli yer tutar. Bununla beraber, bazı dinler, zaman zaman türbelerden veya bazı kutsal kabul edilen mekânlardan şefaahat, iyilik, sağlık, çocuk, maddi destek gibi beklentilerin/temennilerin dilenilmesini şiddetle reddederler. Bu, İslamiyet'te olduğu gibi "Yaratıcı"ya şirk koşmak şeklinde yorumlanır. Ancak günlük hayata işlemiş olan bu pratik ve inançlar, bazı din ve inanç sistemleri tarafından reddedilse bile varlıklarını gizli ya da açık, dolaylı ya da doğrudan yaşamaya ve yaşatmaya devam ederler.²

Keramet sahibi olduğuna inanılan veya bir din/inanç önderi olduğu düşünülen türbeler, ziyaret yerleri ve diğer kutsal mekânlar, ortodoks dinlerce kabul edilmiş kutsal mekânların örneğin hac yerlerinin küçük bir örneği ya da modeli gibidir. Diğer bir deyişle dinlerin ilk ortaya çıktığı merkezler, ilk tapınaklar genel anlamda kutsal ve kutsallaştırılmış mekânlar iken, bu dinlerin bazı yerel temsilcileri (sahabe, şeyh, dede, tarikat liderleri, aziz, azize, vs) ve ermişlerin yaşadıkları mekânlar ve onların türbeleri, mezarları, makamları yerel anlamda kutsal kabul edilirler. Bir anlamda bu yerel kutsal ziyaret yerleri Büyük dinsel sistem ve inançların yereldeki izdüşümleridir. Hac mekânlarında veya din önderlerinin mezarları etrafında uygulanan ritüellerin birçoğu bu küçük ziyaret yerlerinde de hayata geçirilir: buralarda da kutsalın başladığı alana dua okuyarak girme; mezarın, makamın, sandukanın ve binanın etrafını bir veya birkaç kez dualar okuyarak dönme; duvarlara el ve yüz sürme; duvarları, kapı eşik ve pervazlarını öpme; kutsal mekânın girişinde secdeye kapanma görülür.

Hemen hemen bütün dinlerin ibadet alanları (kilise, cami, sinagog, dine mahsus olduğu düşünülen yerler, kutsal sayılan kişilerin ya da din/inanç önderlerinin türbeleri) kutsal mekânlar olarak kabul edilir. Bu mekânlar genellikle bir duvarla veya belirlenmiş bir sınırla çevrelenmişlerdir (King, 2005: 7698). Kutsal ziyaret yerlerinin dış duvarları, kapının eşiği veya pervazları, içeride mezar taşları, mezarların üzerine örtülmüş örtüler kutsal olarak kabul edilir ve onlara mutlak bir saygı (öpme, düzeltme, tozunu silme, bazen o mekândan simgesel bir nesne alma, vs) gösterilir (bkz. Denny, 2005: 7343-44; Parrinder, 2005: 9258).³ Genellikle kutsal mekânın çevresinde bulunan herhangi bir nesne (taş, toprak, ağaç parçası, su, vs) de kutsallaştırılır. O kadar ki yerleşim birimindeki diğer konutlarla aynı kaynaktan gelen su sırf o mekândaki musluktan aktığı için kutsal sayılabilir ve bu su, şifa niyetine içilebilir, bir kaba konup götürülebilir.

Fakat kutsal bir mekândan bir "hatıra" ile ayrılmak her zaman kişiye "hayır" getirmeyebilir. Kutsal bir yerden bir kap su, küçük bir miktar toprak, bir küçük taş parçası almak tercih edilen bir şey olabilir. Ancak

¹ Kutsal mekânlar çok çeşitlilik gösterir. Dağlar, nehirler, şehirler, su kaynakları, kuyular, ağaçlar, mağaralar, vs. toplumlar ve inanç sistemleri/dinler için kutsiyet taşıyan birer merkez olabilirler ki bazı toplumlarda buralar "dünyanın merkezi" olarak da görülmektedirler (bkz. (Brereton, 2005; Eliade, 1991; Eliade, 2005; Fergie, 2005; Lambu, 2015). Eliade taşın, ağacın kendisi tapınma nesnesi değildir. Ona göre "... söz konusu olan bizatihi taş veya ağaca tapınma değildir. Kutsal taş, ağaç veya ağaç olarak tapınma nesnesi değildir; onlara tapınılmaktadır, çünkü onlar birer kutsal tezahürdürler [yazar buna hierophanie diyor, MÇ], çünkü onlar artık ne taş, ne de ağaç olan, ama kutsal olan, ganz andere [tamamıyla farklı] olan birşeyi 'açığa çıkarmakta'dır.'" (Eliade, 1991: X).

² Bu tür günlük pratikleri yasaklayan inanç sistemlerinin birçoğu kendi din önderlerinin (peygamberler, peygamberlerin birinci, ikinci hatta üçüncü dereceden yakınları, diğer din büyükleri ve temsilcileri, vs.) mezarlarını, yaşadıkları mekânları, uğradıkları yerleri kutsal ziyaret yerleri olarak değerlendirirler.

³ Kutsal bir saygı ve jest sembolü olarak öpme davranışı birçok inanç sisteminde yaygın olarak görülen bir ritüeldir. Öpmenin en kutsal ritüellerinden biri de Hristiyanlar arasında yapılan "kutsal öpücük"tür (holly kiss/kiss of peace)" (Nguyen, 2017). Bu öpücük Hz. İsa'ya ihanet ettiği söylenen Simun İskariot'un oğlu Yahuda'da "ihnet öpücüğü" olarak bilirse de genel olarak kardeşlik, bağlılık, sevgi, aşk, sadakat gibi duygu ve değerleri sembolize eder. Müslümanlar arasında Kur'an'ı üç kez öpüp alına götürmek gibi Hristiyanlarda haç öpmek, Alevilerde Muhammed, Ali, Haydar, Salman gibi inanç önderlerinin ya da Hatayi, Pir Sultan ve Kaygusuz gibi Alevi deyiş ustalarının isimlerinin geçtiği yerlerde sağ el başparmağını öpüp eli kalbin üstüne koymak çok bilinen, bağlılık ve saygı gösteren "kutsal öpücük" simgeleridir.

ne zaman ki kutsallık taşıyan ve kişilere sağlık, mutluluk vereceği düşünülen bu nesnelere alınması kutsal mekânın yapısına zarar vermeye başlar, o zaman bu nesnelere alanlar için tehlikeli olmaya başlar: O nesnelere alanlar, zarar görmeye başlarlar. Bunun, esas itibarıyla o kutsal alanın korunması için geliştirilmiş bir strateji olduğu söylenebilir. Çünkü duvardan koparılacak bir taş ve sıvadan alınacak bir toprak parçası, bahçedeki ağaçlardan koparılacak bir dal vs. bir süre sonra mekânın tahrip olmasına neden olacaktır ve bir şekilde bunun önüne geçilmesi gerekir. Bu nedenle de bu mekânlarda alındığında mekâna zarar verecek nesnelere, bu nesnelere alan kişiye zarar vereceğine ilişkin bir inanç geliştirilir ve bu, çeşitli “gerçek” hikâyelerle örneklendirilir ve pekiştirilir. Sonuç olarak kutsal mekândan “izinsiz” alınan herhangi bir nesne, o nesneyi alan kişiye ya da bir yakınına zarar verebilir; onu “çarpabilir”.

Kutsala verilen zararın karşılığı olarak ceza, kutsalın kendisi tarafından değil de o kutsalı “kendi kutsalı” olarak benimsemiş kişi(ler) tarafından da verilmiş olabilir. Ancak böyle de olsa, bunun o kutsalın kudreti, isteği, talebi doğrultusunda gerçekleştiği düşünülür. Bu, bazı “ilkel” toplumlarda ölüme neden olan olayın gerçek nedeni bilirse de onu bir başka güce (büyüye/cadılığa) bağlamak eğiliminde oldukları analizini hatırlatır (Bkz. Evans-Pritchard, 1999: 106; 1965: 90; 1976: 23). Aşağıda Kaygusuz Abdal Türbesine zarar verdiği söylenen kişilerin hikâyesinin anlatıldığı bölümde bunun örnekleri görülecektir: türbeye zarar veren ve saygısızlık yapan kişilerin birbirlerini öldürmesi ya da bir kazaya kurban gitmesi bir tesadüf olmadığı gibi farklı nedenlere de bağlanamaz: o sonuç, türbeye verdikleri zararın kefaretidir; oluş şekli bir ayrıntıdan ibarettir.

Mircae Eliade kutsal mekânla dindışı mekânın bir eşikle birbirinden ayrıldığını belirtir ve şöyle der:

“İki mekânı ayıran eşik, aynı anda dinsel ve dindışı iki varlık dünyası arasındaki mesafeyi işaret etmektedir. Eşik, aynı anda hem iki dünyayı birbirinden ayıran ve zıtlılaştıran sınırlar ve hem de bu iki dünyanın ilişkide buldukları, orada dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirilebildiği paradoksal yerdir.” (Eliade, 1991: 5).

“Dindışı dünya”dan “kutsal dünya”ya geçişin sınırını belirleyen eşikten geçmenin de kuralları vardır. Eşiğin öncesinde her şeye rağmen dindışı bir dünya vardır ve burada dünyevi bazı kaygılar, arzular, beklentiler ve ilişkiler söz konusu olabilir. Oysa kutsal mekân, saflığın, temizliğin ve iyiliğin simgesidir. Bu nedenle de kutsalın eşikine gelmeden ve kutsalın içine girmeden önce temizlenmek/arınmak (abdest almak, mekâna uygun ve temiz kıyafet giyinmek, kötü düşüncelerden arınmak vs.) gerekir ki bu zaten çoğu durumda “doğal” ve alışıldık hazırlıklardandır. Ayakkabılar çıkarılarak ve ilk adımı sağ ayakla açarak içeri girmek, eşikten geçerken dualar okumak bu tür yerlerin ziyaretinde yaygın olarak uygulanan ritüellerdendir.⁴ Bazı durumlarda bu mekânlardan çıkış da belli kurallara/ritüellere bağlanmıştır ve bu saygıyı ifade eder. Kutsal mekânda yatan kişinin huzurundan ayrılırken geri geri yürüyerek ve öne eğilerek çıkmak bunun en bilinen işaretidir.

Kutsal mekân ve kutsal kişilerle ilgili rivayetler tabloyu bütünleyen bir anlatı (metaforik ve destansı bir hayat hikâyesi, mitolojik öğeler barındıran bir anlatı) olarak karşımıza çıkar. Kutsal kabul edilen bir mekâna kutsallığını veren Eliade'nin tespitiyle “kutsalın tezahür ettiği mekân”dır; bu kutsal kabul edilen nesnenin “kendiliğinden” kutsal olmadığını, kutsalın kendisini onda gösterdiğini ifade eder. Bu mekânlarla ilgili çeşitli olağanüstü rivayetler anlatılır. Mesela bir ağacın kutsallığı, o ağaca bir “nur yağmışı” olmasıyla veya o ağacın keramet sahibi bir kişi tarafından kuru bir ağaç dalı olarak toprağa dikilmesiyle açıklanabilir. Bir peygamberin elinin değdiği, dinlenmek üzere oturduğu varsayılan bir yer de kutsal olabilir. Aynı şekilde halk veya din/inanç sistemi tarafından kutsallığı vurgulanan tarihi kişilerin gerçek hayatından ziyade menkıbevi hayatı dikkate alınır. Bu kişiler, bağlı oldukları veya temsil ettikleri inancın saf temsilcileridir; inancın bütün nitelikleri onlarda tezahür eder. Bu kişiler aynı zamanda keramet sahibidir. “Sıradan” insanların yapamayacağı birçok şeyi yapabilme yetenek ve kudretine sahiptirler. Anlık olarak yer değiştirebilir, bir anda birden çok yerde görülebilir; göğe yükselebilir, Tanrı'yla görüşebilir, dağları yürütebilir, denizleri yarabilir, hayvanlarla konuşabilir, kötülere cezalandırabilir, hastaları sağaltabilir, hatta ölüleri diriltebilirler. Bunlar daha ziyade peygamber veya peygambere yakın olmuş kişiler düzeyinde gösterilen mucizelerdir. Ancak yerelerde bulunan kutsal mekânlarda yatan kişilerle ilgili de benzer mucizevi hikâyeler anlatılır. Menkıbelerden anlaşıldığı gibi bu efsanevi insanlar henüz hayattayken gösterdikleri kerametlerini öldükten

⁴ Burada Eliade'nin (1991; 2003) evleri de bu yönüyle kutsal mekânlara benzetmesi akla gelmektedir. Evlerin de bir anlamda kutsallaştırılmış mekânlar olduğunu belirten Eliade şöyle yazar (1991: 5-6): “İnsanların oturdukları yerlerin eşiklerine de buna benzer bir ayinsel işlev yüklenmiştir, ve bu nedenle eşik büyük bir özene mazhar olmaktadır. Çok sayıda ritüel, evin eşiklerinin aşılmasına eşlik etmektedir: eşiksel selam verilmekte veya tapınma hareketleri yapılmaktadır, eşiksel dindar bir şekilde elle dokunulmaktadır vb. Eşiğin ‘muhafızları’ vardır: bunlar girişi insanların kötü niyetlerine karşı olduğu kadar, şeytani ve hastalık getiren güçlere karşı da koruyan tanrı ve ruhlardır. Koruyucu tanrılara kurbanlar, eşiksel üzerinde sunulmaktadır.”

sonra (aşağıda Kaygusuz Abdal örneğinde görüleceği gibi) yattıkları kutsal mekân aracılığıyla devam ettirirler.

Türbelerde yattığına inanılan kutsal kişilerin “kutsal”lığı da kültürel/inançsal aktarımla bir sonraki kuşağa geçebilir. Bir dinin ya da inancın kurucusunun eşi de dâhil olmak üzere önceki ve sonraki kuşak akrabaları o kişinin şahsında kutsiyetin taşıyıcısı olurlar. Mesela “sahabe”, Müslümanlar için önemli, değerli ve kutsaldır. Seyyid unvanını alan kişiler kendilerini peygamber soyuna bağlayıp bu kutsiyeti üzerlerinde taşıdıklarını doğrudan ya da zımnî olarak ifade etmiş olurlar. Keramet sahibi kişilerin soyundan gelenler (dede, şeyh, seyit, ermiş, vs.), soyundan geldiklerini belirttikleri ilk temsilcilerin bazı hasletlerini aldıklarını ve günümüze taşıdıklarını iddia ederler. Bir anlamda geçmişten şimdiye “el almış”lardır ve bu özelliği devam ettirirler. Bu nedenle de mesela bazı hastalıkları iyileştirme “kuvvet ve kudret”ine sahiptirler. Kabaca köyünde bunun da örneğine rastlanmaktadır.

Bu çalışma, Ankara'nın Beypazarı ilçesine bağlı Kabaca köyündeki (artık resmi anlamda mahalle olarak nitelendirilse de gerçekte bir köy niteliğini sürdürmektedir) Kaygusuz Abdal Türbesini konu almaktadır. Amaç literatüre girmemiş bu türbeyi tanıtmak, türbeyle Kabaca köyü arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Kabaca köyünde bulunan Kaygusuz Abdal Türbesi yereldeki bir kutsal mekân olarak yukarıda belirtilen nitelikleri taşımaktadır. Bütün benzeri kutsal mekânlar gibi efsanevi bir geçmişi vardır ve bu efsanevi geçmiş Kaygusuz Abdal Türbesini Kabacalıların ve ziyaretçilerinin gözünde daha da kutsal yapmaktadır.

Kabaca Köyüyle, Kaygusuz Abdal'la ve türbeyle ilgili bilgiler köye farklı zamanlarda yapılan ziyaretlerde elde edilmiştir. Köye yapılan ziyaretlerde genellikle köyün yaşlıları ve orta yaşlılarıyla görüşülmüştür.⁵ Ayrıca cenaze, düğün gibi şehirde ve köyde yaşayan Kabacalıların topluca bir araya geldikleri anlarda ya doğrudan sorular yöneltilerek bilgi alınmıştır. Bazen kendiliğinden gelişen konuşmalar konuyla ilgili bilgi toplamak açısından oldukça yararlı olmuştur. Bu tür spontane ortamlarda bazen yönlendirici soru ve konuşmalarla konunun detayına inilmeye çalışılmıştır.

Aşağıda önce Kabaca köyü tanıtılacak, sonra Kaygusuz Abdal'la ilgili bilinen menkıbe özetlenecek, ardından Kabaca'daki rivayeti kısaca aktarılacak, son olarak da türbe ve türbe etrafında gelişen inanç ve uygulamalar ele alınacaktır.

2. KABACA KÖYÜ

Kabaca, Ankara'ya bağlı Beypazarı ilçesinin on beş kilometre kadar kuzeydoğusunda yer alan küçük bir köydür. Köyün temel geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktır ancak Anadolu'daki birçok köyde olduğu gibi, dışarıya yoğun bir göç verdiği ve köyde sadece yaşlılar kaldığı için (genç nüfus çok azdır) bu köyde de hayvancılık ve tarım faaliyeti durma noktasına gelmiştir. Köyün yaşlıları, 1980'lere kadar köyde hemen hemen her hanenin koyun sürüsü olduğunu belirtmişlerdir. Anlatılana göre her bir sürüde yüzlerce Ankara keçisi bulunabilirmiş ve elbette koyun sayısı zenginliğin de ölçüsüyümüş. Köyde hâlâ birkaç ailenin koyun sürüsü var; ancak geçmişle karşılaştırıldığında sürüdeki koyun/keçi sayısının oldukça az olduğu söylenebilir. Köyde hayvancılık ve tarım bitme noktasına gelince köyde kalan yaşlıların birçoğu geçimlerini, şehre göçen evlatlarının yardım ve katkılarıyla veya yaşlılık maaşıyla karşılamaktadır.

Kabaca Köyü, içinde bir camisi ve bir halkevi bulunan bir Alevi-Bektaşî köyüdür. Köyün en yaşlısı Ali Baba,⁶ “Mısır Şahının oğlu” Kaygusuz Abdal'ın bu civarlara geldiğinden bu yana bu köy halkının ve civar köylerin Alevi olduğunu vurgulamıştır. Köydeki caminin ne zaman yapıldığını Ali Baba da dâhil hatırlayan çıkmamıştır; hatırladıkları öteden beri bu köyde caminin var olduğudur. Eski cami geleneksel bir köy evidir ve diğer evlerden hiçbir farkı bulunmamaktadır. Faal olmasa da hâlâ kullanılabilir durumdadır. Köye yakın zamanda yeni bir “minareli cami” yapılmıştır. Köydeki yaşlı erkekler genellikle bu yeni camide namaz

⁵ Görüşlerini, yorum ve değerlendirmelerini benimle paylaşan, bu çalışmada adlarını anmadığım bütün Kabaca köyü sakinlerine buradan bir kez daha teşekkür ederim.

⁶ Bu çalışmada sık sık “Ali Baba”dan (Ali Aydoğdu) söz edilecektir. Bunun nedeni Hacibektaş'tan Babalık icazeti almış bir Bektaşî Babası olması, Kabacalıların onu Kaygusuz Abdal konusunda en bilgili ve en yetkin kişi olarak işaret etmesi ve Kaygusuz Abdal hakkında bilgi almak isteyenleri doğrudan Ali Babaya yönlendirmesidir. Ali Babanın kendisi de köyde bu konuda en bilgili kişinin kendisi olduğunu kabul ve iddia etmektedir. Bu araştırmanın yapıldığı sırada doksan yaşlarında olduğunu söyleyen Ali Baba, Kaygusuz'la ilgili bilgileri, bir zamanlar kendisinde bulunan ama sonradan kaybettiği bir kitaptan öğrendiğini, dolayısıyla köyde Kaygusuz konusunda en ayrıntılı ve doğru bilgiye sahip yegâne kişinin kendisi olduğunu tekrar tekrar vurgulamıştır. Ali Baba diğer kişilerin verdikleri veya verecekleri “kulaktan dolma bilgiler”e kendisinin itibar etmediğini, başkalarının (mesela Kabacalı Kaygusuz hakkında araştırma yapacak olan araştırmacıların) da itibar etmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Ali Babanın verdiği bilgilerin bazıları “Kabacalı Kaygusuz”dan ziyade Alaiyeli Kaygusuz'la ilgili gibidir. Kaygusuz'la ilgili anlattığı rivayete bakılırsa esasında Ali Babanın bu iki Kaygusuz'u (Alaiyeli ve Kabacalı Kaygusuz) harmanladığı görülür. Ali Baba, Kaygusuz'la ilgili daha çok “kitabî” bilgiler aktarırken bazı köy sakinleri Kaygusuz Abdal'ın hikmetleri, kerametleri ve “yakın köylerin birinde mezarı bulunan diğer akrabaları ile gece fenerle haberleşmeleri” gibi rivayetlere de yer vermişlerdir. Onların anlatımında daha “yerli” bir Kaygusuz hikâyesi çıkmaktadır.

kılmakta, namazdan önce ve sonra cami avlusunda veya caminin önünden geçen ana yolun kıyısında oturup sohbet etmektedirler.

Büyük çoğunluğu Sünni/Hanefi olan Beypazarı ilçesinde birkaç Alevi köyü bulunmaktadır. Bunlar diğerlerine göre büyük bir nüfusa sahip olan Karaşar Beldesi başta olmak üzere Kabaca, Saray, Dereli, Köseler köyleridir. Bugün Sünni olarak bilinen civardaki bazı köylerin aslen Alevi olduğu, zamanla Sünnileştikleri söylenmektedir. Bir zamanlar Alevi olan bu köy sakinlerinin Sünni köylerce çevrelenmiş olmasının onların zaman içinde Sünnileşmeleri üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir. Kabaca köyüne komşu olan ve “eskiden” Alevi olduğu ancak artık büyük ölçüde Sünnileştiği belirtilen Üreğil Köyü bunlardan biridir. Fakat aşağıda görüleceği gibi benzer bir süreç Kabaca köyü için de işliyor görünmektedir.

Kabaca Köyünde uzun süredir caminin olması (Ali Babaya göre “camisiz köy olmaz”), camiye Sünni imamın atanması, imamın atanmadığı dönemlerde, kendi ifadelerine ile kendilerinin gidip imam bulmaları, Kabacalıların bu durumu oldukça normal, hatta gerekli görmeleri; cem törenlerine caminin imamını da almaları ve cem sırasında “yol”la ve erkânla ilgili bilgileri dedeyi atlayıp cami imamına sormaları ve onaylatmaları etkilenmenin ötesinde değişimin ve dönüşmenin somut örneklerinden sayılabilir. Özellikle cem törenlerine Sünni köy cami imamının alınması dikkat çekicidir. Çünkü bilindiği üzere Alevi inancına göre cem törenlerine katılmanın kesin ve katı kriterleri vardır. Bu kriterleri yerine getirmeyen kişi(ler) Alevi olsalar bile (bazı cemlerde çocuklar, bazılarında evli olmayanlar, bazılarında musahibi olmayanlar, bütün cemlerde düşkünler) cem töreninin yapıldığı yere giremezler; “yabancı”lar (Alevi olmayanlar) ise her halükârda ve kesinlikle cem törenlerine katılamazlar. Cami imamının sadece davetli değil bir de “bilen kişi” olarak ceme alınmasına bakılarak Aleviliğin özünü oluşturanın bu kural Kabaca’da artık uygulanmadığı söylenebilir.

Bunun dışında Kabaca köyü sakinlerinin çoğunluğu ramazan orucunu aksatmadan tutarken muharrem orucunu tutmamaktadırlar. Bazı yaşlıların sembolik olarak üç gün muharrem orucu tuttuğu belirtilmektedir. Köyde Sünni tarikat ve cemaatlere yönelme olduğu da gözlenmiştir. Bazı yaşlılar böyle bir şeyin olmasının mümkün olmadığını, Sünni tarikat ve cemaatlere katılanların dışlanacağını söyleseler de kendilerinin yakınlarının da bulunduğu çok sayıda kişinin tarikat ve cemaatlere fiilen dahil olduğu hem gözlenmiş hem de bilgisi alınmıştır. Bu değişmeye günlük kıyafetler de eşlik etmektedir. Özellikle şehre göçmüş olan Kabacalı kadınların çoğunluğu Alevilerde tercih edilmeyen “türban” türü başörtüsü takmaya başlamışlardır.

İnançsal değişim ve dönüşümün bir boyutu da bireysel tavırlarda kendini göstermektedir: Kabaca Köyünden şehre/Ankara’ya göçenlerden bazıları kendilerinin bireysel olarak –artık- Alevi olmadıklarını söylemekte veya Alevilik(leri) söz konusu olduğunda genellikle sessiz kalmayı ve yorum yapmamayı tercih etmektedirler. Ancak bu durumun sadece Kabaca Köyüne veya civar Alevi köylere özgü olmadığı, diğer Alevi köy ve topluluklarında da benzer eğilimlerin gittikçe artmaya başladığı sıkça tartışılmaktadır.

Kabaca Köyünün Sünnileşmekte olduğunu gösteren bu verilere rağmen (esasen birçok Kabacalı bunu kabul etmektedir) köyde cem törenleri bir “folklorik gelenek” olarak hâlâ sürdürülmektedir. Yılda bir kez kışın ya da sonbaharda cem yapılmaktadır. Cem törenlerinde ortam daha ziyade sohbet havasında geçmektedir. Cemlerde Alevi ozanların deyişleri okunsa da saz (bağlama) çalınmamaktadır. Ankara’da yaşayan, arada bir köye gelen ve cem törenlerine katılmayan ve hatta artık Alevi olmadığını söyleyen bir Kabacalı, Kaygusuz Abdal Türbesi için köye gelen ziyaretçilerinin saz eşliğinde cem yapmalarının yanlış olduğunu, sazın (ve içkinin) ceme giremeyeceğini sert bir şekilde ifade etmiştir.⁷

Yukarıda belirtildiği gibi cemlere “yabancı”ların (Alevi olmayanların) alınmaması kuralı Kabaca Köyünde artık uygulanmamaktadır.⁸ Kabaca Köyündeki ceme, köyün cami imamı dâhil, isteyen herkes katılabilmektedir. Ali Baba, eskiden cemlere yabancıların alınmadığını ama bu geleneğe artık gerek kalmadığını, Aleviliğin okullarda ders olarak okutulmaya başlanacağını, dolayısıyla “biz-onlar” ayırımı yapmanın gereksiz olduğunu dile getirerek bu kuralın artık geçersiz hale geldiğini ifade etmiştir.

Alevi inancının ve edebiyatının önemli bir dervişi olan Kaygusuz Abdal’a ait olduğu belirtilen türbe bu köyde bulunmaktadır. Kaygusuz Abdal türbesi köyün ve köylünün Aleviliğinin bir işareti ve simgesi haline gelmiştir.

⁷ Kırk yaşlarında bir Kabacalı, Kaygusuz Abdal Türbesine gelip orada saz (bağlama) eşliğinde deyiş söyleyip cem yapan Alevilere büyük tepki gösterdiklerini ve kendilerini köyden kovduklarını söylemiştir. Ziyaretçileri köyden kovduğunu söyleyen bu kişi, böyle ahlaksızca bir şeyi köylerinde istemediklerini ifade etmiştir. Burada, Kaygusuz Abdal Türbesinde sazlı cem yapmaktan ziyade “Kabaca Köyünde saz eşliğinde cem yapılması” ve uygulanıyorsa “cemde dem”e tepki gösterilmesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda kendilerini artık Alevi olarak görmeyen Kabacalıları için bu tür cem törenlerinin Kabaca’ya “yeniden Alevileştireceği” hususunda duydukları endişeyi de hesaba katmak gerekir.

⁸ Esasen özellikle şehirlerde cemevlerinin açılması, çeşitli festival ve törenlerde cem törenlerinin açık alanlarda yapılması ve folklorik bir gösteri şeklinde televizyon kanallarında yayınlanmasıyla birlikte cemlerin kitleselleşmesi sonucu bu kural bir süredir geçerliliğini yitirmiş durumdadır.

3. DERVİŞ KAYGUSUZ ABDAL VE “KABACALI” KAYGUSUZ ABDAL

Halk, benimsediği ve sahiplendiği birçok dervişi, halk kahramanını ve halk ozanını kendine yakın görmek ister; bu nedenle olağanüstü vasıflar atfettiği bu tarihi kişileri kendine mal etme eğilimi gösterir. Köroğlu, Yunus Emre, Karacaoğlan gibi kahraman ve halk ozanlarının mezarlarının birçok yerde bulunması bu sahiplenme isteğinin tezahürüdür. Alevi-Bektaşî inanç ve edebiyatının önemli şahsiyetlerinden olan Kaygusuz'un da bu sahiplenmenin ve sevilmenin sonucu olarak birden çok mezarı bulunmaktadır. Halk Kaygusuz Abdal'ı türbe ve makamlar/mezarlar aracılığıyla kendine mal etmiş, bağrına basmıştır. Bu araştırmaya konu olan ve Kaygusuz Abdal türbesinin bulunduğu Kabaca Köyü de bu duyguyla Kaygusuz'u sahiplenmekte ve ona büyük bir saygı duymaktadır.

Aleviler için önemli bir simge olan dervişlerden Kaygusuz Abdal'ın ve türbesinin Kabaca Köyünde anlatılan rivayeti diğerlerine benzese de köydeki inançsal değişmeye karşın bir ölçüde değişmeden kalanın bu türbeye bağlı inanç ve rivayetler olduğunu söylemek mümkündür. Aslında köyde anlatılan “kitabî” Kaygusuz Abdal efsanesi ile yine bazı köy sakinleri tarafından hayal meyal hatırlanan rivayet bazı farklılıklar da taşımaktadır; ama artık Kabaca'da da “kitabî” efsanenin referans alındığı gözlenebilmektedir.

Gerek Kabaca Köyü sakinleri, gerek çevre köyler gerekse Kaygusuz Abdal türbesini ziyaret edenler o türbede gerçekten de Kaygusuz Abdal'ın yattığına inanmaktadırlar; bu konuda herhangi bir şüpheleri bulunmamaktadır. “Kabacalı Kaygusuz”un nasıl o bölgeye geldiği, hangi kerametleri gösterdiği konusunda köyde, unutulmaya yüz tutan Kabaca'ya geliş hikâyesi anlatılır. Kabacalılar kendilerinin Kaygusuz'un yanındaki dervişlerin soyundan geldiklerini söylerler; dolayısıyla Kaygusuz Abdal'la olmasa bile yanındaki dervişler dolayısıyla aralarında “organik” bir bağ kurarlar ve buna bağlı olarak da köydeki bazı aileler “ocaklı” olduklarını vurgularlar.

Kaygusuz Abdal konusunda en geniş ve derli toplu çalışmayı yapmış olan Abdurrahman Güzel çeşitli kaynaklara dayanarak Kaygusuz'un mezarının büyük olasılıkla Antalya/Elmalı'da Tekke Köyünde bulunan ve müridi olduğu Abdal Musa Sultan'ın dergâhında olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra Kaygusuz'un mezarının Mısır'da Mukattam dağındaki bir mağarada olduğu da söylenmektedir. Bunlara ek olarak Kaygusuz'un mezarının nerede olduğu kesin olarak bilinmediğini, Kaygusuz'a ait olduğu söylenen türbelerin ise bir rivayetten ibaret olduğunu ileri süren araştırmacılar da bulunmaktadır. Ankara'nın Beypazarı ilçesine bağlı Kabaca Köyünde bulunan ve gerek Kabaca Köyü sakinleri gerek türbeyi ziyaret edenler tarafından Kaygusuz Abdal'a ait olduğuna inanılan bu türbeyi de listeye eklemek gerekir. Literatürde yeterince yer bulmamış olan bu türbe, yöredeki (sadece Beypazarı ve civarı için değil, Ankara'nın diğer ilçeleri, Sivas, Çorum, Yozgat gibi çevre şehirler de dâhil) Aleviler için önemli bir ziyaretgâhtır. Her yıl yüzlerce kişi bu türbeyi ziyaret etmekte, türbeye adak adamakta, Kaygusuz'dan dileklerde bulunmakta ve dini ritüeller eşliğinde inançlarının gereğini yerine getirmektedirler.

4. MENKİBEVİ KAYGUSUZ ABDAL: ALANYALI VE KABACALI KAYGUSUZ

Kaygusuz Abdal, 14. yüzyıl sonuyla 15. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış (Güzel, 1983) bir Alevi-Bektaşî derviştir.⁹ Gerçek adı Gaybi'dir.¹⁰ Ancak gerçek adının Alâeddin Gaybi mi yoksa Alai (Alaiyeli/Alanyalı) Gaybi mi olduğu konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Abdurrahman Güzel çok sayıdaki Kaygusuz Abdal çalışmasında Kaygusuz'un gerçek adının Alâeddin Gaybi olduğunu söylerken, kendisinin de atıfta bulunduğu bazı araştırmacılarla geç dönem araştırmacılarından bazıları onun asıl adının Alaiyeli Gaybi olduğunu iddia eder (Güzel 1983; Güzel 1989; Kaygusuz, 2001). Yedi şiirinde Sarayî mahlasını kullanan Kaygusuz Abdal, ayrıca Kaygusuz Sultan, Kaygusuz Baba, Baba Kaygusuz, Kaygusuz Sultan Baba, Miskin Kaygusuz gibi adlarla (Güzel, 1983: 33; Kaygusuz, 2001: 3) ya da Kabaca Köyünde olduğu gibi halk dilinde sadece Kaygusuz adıyla da anılmaktadır.

Kaygusuz'un doğum tarihi gibi ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 14. yüzyılın ortalarında doğmuş ve 15. yüzyılın ortalarına doğru (1444 yılında) ölmüş olması büyük bir olasılık gibi görünmektedir (Güzel, 1983: 36-37). Mezarının nerede olduğu, yukarıda da belirtildiği gibi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar mezarının Abdullah Mağarevi adıyla Mısır'da Mukattam dağındaki bir mağarada, bazıları

⁹ Her ne kadar özellikle Alevi-Bektaşî literatüründe Kaygusuz'un bir Bektaşî dervişi olduğu söyleniyorsa bu konuda da netlik yoktur. Irène Mélikoff, Abdal Musa'yla birlikte Kaygusuz'u Bektaşîliğin ilk şairi olarak değerlendirirken, Fuat Köprülü (ty: 339, dipnot 4) önce Kaygusuz'u Bektaşî olarak göstermenin doğru olmayacağını söyler. Çünkü yazara göre Kaygusuz'un yaşadığı dönemde bir tarikat olarak Bektaşîlik henüz ortaya çıkmamıştı. Dolayısıyla Köprülü'ye göre Kaygusuz Abdal'ı henüz teşekkül etmemiş tarikatın şairiyemişi gibi göstermek hatalı ve yanlıştır. Ancak yazar daha sonra yaptığı araştırmalarda eline geçen yeni belgelerden hareketle bu görüşünün değiştiğini belirtmiş ve Kaygusuz'un Bektaşîlikle ilişkisi olduğunu kabul etmiştir (çeşitli yazarların bu konudaki görüşleri için bkz. Oktay, 2010: 16-19).

¹⁰ Abdurrahman Güzel'in bu konuda da itirazı var: Güzel'e göre Gaybi, Kaygusuz'un gerçek adı olamaz; Güzel'e göre bu isim daha çok bir mahlas gibi görünmektedir (Güzel, 1983: 31; Güzel, 1999: 13; Güzel, ty.: 266).

Elmalı-Tekke köyündeki Abdal Musa Türbesinde olduğunu yazmaktadırlar (Bkz. Güzel, 1983; Mélikoff, 2006: 282). Kabaca'daki bu türbeyi de literatüre eklemek gerekir.

Bu konularda önemli bir başvuru kaynağı da *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'dir. *Seyahatname*'nin 10. Cildini Mısır'a ayıran Evliya Çelebi, Mukattam dağından, bu dağıdaki tekke ve türbelerinden, bazı yazarlar tarafından Kaygusuz olduğu ifade edilen Abdullah Mağarevi'den ve dağın kutsallığından (Evliya Çelebi, 1984: 325, 542-43, 537) bahsederken Kaygusuz Abdal hakkında herhangi bir bilgi vermez. Yazar eserinde bir "Kaygusuz Bektaşileri Tekkesi"nden bahseder.¹¹ Ama bu tekkenin Kaygusuz'un kendisi ya da mezarıyla bir ilgisini kurmaz.

Seyahatname'den Evliya Çelebi'nin Beypazarı'ya da birkaç kez uğradığı anlaşılmaktadır. Çelebi, Beypazarı'daki çarşıdan, dükkân sayısından, Beypazarı haklının eğitim durumu gibi konulardan ayrıntılı olarak bahseder (Evliya Çelebi, 1975: 675) fakat Kabaca Köyündeki Kaygusuz Abdal Türbesi hakkında herhangi bir bilgi vermez.

Kaygusuz Abdal'ın hayatı, daha çok menakıptamedeki bilgilerden anlaşılmalı çalışılmaktadır. Menkıbeye göre Alaiye Beyinin oğlu olan Gaybi (Kaygusuz Abdal), iyi bir eğitim almış, döneminin maddi ve manevi bilimlerini öğrenmiş donanımlı bir kişidir (Güzel, 1963: 7; Oktay, 2010: 11). Kabaca'da anlatılan menkıbe ile literatüre geçmiş olan menkıbe arasında benzerlikler ve farklılıklar dikkat çekicidir. Önce bilinen haliyle kısa bilgi verilecek, ardından Kabaca köyünde anlatılan menkıbe özetlenecektir.

Gaybi on sekiz yaşındayken bir gün ava çıkar, avlanırken bir ahuya (ceylan) rastlar, ahuyu okla sol böğründen yaralar. Yaralı ahu kaçınca kendisi de yaralı ahunun peşine düşer. Uzunca bir kovalamacadan sonra ahunun büyük bir asitaneden (dergâhtan) içeri girdiğini görür. Gaybi de içeri girer, yaraladığı ahunun o dergâha girdiğini söyler ve yaralı ahuyu ister. Orada bulunan dervişler, yaralı bir ahu görmediklerini belirtirler ve Gaybi'yi Seyyid Abdal Musa Sultan'ın yanına götürürler. Gaybi, Abdal Musa'ya da yaraladığı ahunun bu dergâha girdiğini söyler ve ahuyu istediğini belirtir. Abdal Musa, Gaybi'ye, ahuya attığı oku görünce tanıyıp tanımayacağını sorar; Gaybi tanıyacağını söyler. Abdal Musa kolunu kaldırır ve koltuğunun altına saplı oku gösterir ve "Bu ok senin mi?" diye sorar. Gaybi attığı oku Abdal Musa'nın böğrüne saplanmış halde görünce çok etkilenir ve orada kalıp Abdal Musa'ya hizmet etmek istediğini söyler.

Alaiye Sancağı Beyi oğlunu bulmak ve almak için epeyce uğraşır, sonunda oğlunun izini bulur ve onun Abdal Musa dergâhında olduğunu öğrenir. Alaiye Beyi, Gaybi'yi dergâhtan alıp getirmek için, Tekke Beyini görevlendirir; gerekirse zor kullanarak oğlunu alıp getirmesini söyler. Tekke Beyinin askerleriyle birlikte dergâha doğru hareket ettikleri kendisine malûm olan Abdal Musa, dört-beş yüz kadar müridiyle Tekke Beyine doğru gider. Tekke Beyi, Abdal Musa'yı ve müritlerini yakmak için onların geldikleri yolu ateşe verir. Fakat Abdal Musa ve müritleri ateşin içinden sema dönerek yürümeye devam eder ve böylelikle kendilerini öldürmek için yaktıkları ateşi söndürürler. Bunu gören Tekke Beyinin askerleri telaşa kapılır dağılırlar. Beyin kendisi de attan düşer ve ölür. Abdal Musa'nın kerametlerini fark eden Alaiye Beyi, Gaybi'nin dergâhta kalmasına razı olur.

Bu olaylardan sonra Abdal Musa, Gaybi'ye artık kaygıdan kurtulduğunu ve bundan sonra adının Gaybi değil, Kaygusuz olduğunu söyler. Kaygusuz dergâhta kırk yıl hizmette bulunduktan sonra Abdal Musa'dan hacca gitmek üzere izin ve bir icazetname ister. Abdal Musa icazetnameyi verir. Kaygusuz icazeti aldıktan sonra Arabistan'dan Mısır'a oradan tekrar Abdal Musa Dergâhına ve oradan Trakya'ya uzanan uzun bir yolculuğa çıkar.

Kabaca köyünde anlatılan Kaygusuz Abdal menkıbesinde olay Kabaca köyü civarında geçmektedir; Tekke beyinin yerini Uruş Beyi (Uruş, Kabaca Köyüne on kilometre kadar mesafede bir beldedir) almaktadır ve özetle şöyledir:

Alaiye Beyi, oğlu Gaybi'yi Abdal Musa dergâhından kurtarmak üzere "Uruş Beyleri"nden yardım ister. Uruş Beyinin emriyle Uruş'tan bir pehlivan Gaybi'yi kurtarmaya gönderilir. Ancak bir dereye gelince pehlivanın atı ürker, pehlivan attan düşer ve ölür. At, pehlivanın ayağı üzengiye takılı bir şekilde ve bedeni parçalanmış bir halde Alaiye Beyinin yanına döner. Bunu gören Uruşlular, abdalların pehlivanı öldürdüğünü ve

¹¹ Evliya Çelebi bu tekkeyi şöyle anlatmaktadır: "Kazasker kapısı yakınındadır. O kadar geniş değildir. Evkafı yoktur. Parsa ile geçinir. Yirmi kadar ihtiyar dervişleri vardır. Her cuma namazdan sonra gelip geçene bir koyun yoğurtlu pilâvları mukarrerdir [düzenli olarak dağıtılmaktadır]. Yukarı iç kalede mukabele [karşılıklı kur'an okuma] konağı içinde..."dir." (Evliya Çelebi, 1984: 418). Ayrıca Çelebi, Mısır'daki Hacı Bektaş Veli Tekkesi (Kasr-ı Ayn) hakkında bilgi verirken de Kaygusuz Abdal ve Abdal Musa'nın adını anar. Çelebi'ye göre tekkedeki "... Memi adlı köçekler Afîtabelerini çıkarıp baş ve ayak çıplak, telâtin tannurelerini [geniş eteklik], giyip beyaz gerdanlarını arz edip kâfuru balmumu gibi bazularını sıvayıp kaygusuz aptal, Mûsâ Abdal'dan gülünçlü tekerlemeler okuyarak şakalaşırlar." (Evliya Çelebi, 1984: 417). İrene Mélikoff da (2006: 285) F. de Jong'a dayanarak "Bektâşî gelenekte, Kahire Bektâşî Tekkesinin kuruluşunun ona [Kaygusuz Abdal'a] mal edilmediğini belirtmektedir.

cenazesini de kendilerine bir gözdağı olarak gönderdiklerini düşünürler. Bunun üzerine Uruş'taki üç beylik birleşerek dergâhı basıp Gaybi'yi kurtarmaya karar verirler. Dergâha yakın bir dereye gelince Uruş Beyinin atı da ürker. Bey de pehlivan gibi attan düşer ve ölür. Bey attan düşüp ölünce Gaybi'nin babası bu işte bir hikmet olduğunu düşünür; diğerlerinin orada beklemesini ister ve dergâhtan bir haber alıp geldikten sonra duruma göre hareket edeceklerini söyleyip dergâha gider. Kaygusuz'un babası dergâha gidince, Abdal Musa, Alaiye Beyine askerleriyle birlikte dergâha gelmelerini söyler.

Bu kısımda yine kitaplarda geçen menkıbede olmayan bir olay/keramet yer almaktadır. Beraberinde yetmiş kişiyle¹² Gaybi'yi kurtarmaya gelen Alaiye Beyi, Abdal Musa tarafından davet edilince askerlerinin doyurulması gerektiğini söyler. Abdal Musa askerleri doyuracağını belirtir. Bazı dervişler bu kadar askeri nasıl doyuracaklarını sorduklarında, dergâhtaki ermişler “merak etmeyin, hepsine yemek veririz” derler. Burada menkıbeye “Kızıldeli hazretleri” girer. Ali Babanın ifadesiyle

“Kızıldeli hazretleri şuraya üç taş koymuş, bir çömçe koymuş üstüne; yedi türlü nimet koymuş içine. [O sırada] Gaybi de odundan gelmiş. [Yemeği] kaynatmışlar. Kaç kişi? Yedi kişi, yetmiş kişi [yedi bin veya yetmiş bin kişi], neyse... [Kızıldeli] ‘Getirin karavaneları’ [demiş]. Bir kepçe fasulye, bir kepçe pilav, bir kepçe bilmem ne, yedi türlü nimet koyuvermiş aynı kapta. Bir çömçede yedi türlü yemek vermiş!”¹³

Bu büyük kerametten sonra Alaiye Beyi oğlu Gaybi'nin dergâhta kalmasına razı olur ve bundan sonra da adının Gaybi değil, kaygıdan kurtulmuş olduğu için Kaygusuz olduğunu söyler.

Bu menkıbe Kaygusuz'un Kabaca'da bulunduğu ve türbenin Kaygusuz Abdal'a ait olduğunun kanıtı olarak görülür ancak Kaygusuz'un o civarda yaşadığına ilişkin bir başka kerametli kanıt da şöyledir:

Kaygusuz, arkasında otuz dokuz dervişi, tek sıra halinde ve bir tek ayak izine basarak Üreğil'e doğru yürümektedirler (Üreğil, Kabaca Köyüne yakın bir köydür). Dervişlerin hepsi Kaygusuz'un ayak izine bastığı için geride tek bir kişinin ayak izi kalmaktadır. Bunu gören o zamanın Karacaören ya da Karacaveran köylüleri bu disiplinli yürüyüşten çok etkilenir ve bunda hikmet olduğunu düşünerek dervişlerin peşine takılırlar. Bir süre yürüdükten sonra Kaygusuz ve dervişleri yorulur, bir söğüt ağacının gölgesinde dinlenmeye karar verirler. Dervişler ağaç gölgesinde oturunca, Kaygusuz, “Şu dalı çırpın da biraz meyvesinden istifade edelim, serinleyelim” der, dervişlerinden söğüt ağacının dallarını silkelemelerini ister. Dervişiñ biri bir dala sarılır, biri ağaca tırmanır; iki derviş de dökülen meyveler içine düşün diye silkelenecek dalların altında durup eteklerini açarlar. Geriye kalanlar bu isteği tuhaf bulur, “Ya Kaygusuz, bu meyve dalı değil, söğüt dalı. Bunda meyve olur mu?” derler. Kaygusuz bunu duyunca, ağaca çıkan ve dalı tutan dervişlere “çırpın” der. Söğüt ağacına tırmanan derviş dalları çırpınca daldan elma dökülür. Bunun üzerine Kaygusuz Abdal'ın kerametine ve kudretine inanmayanlar ondan özür dilerler.

İnanca göre Kabaca Köyünde bulunan Kaygusuz Abdal Türbesindeki beş mezardan biri (büyük olanı) Kaygusuz'un, diğer dördü de Kaygusuz'a inanıp söğüt ağacından meyve toplamak için çalışan dervişlerin mezarlarıdır. Türbedeki diğer beş mezar o gün Kaygusuz ve dervişlerinin peşine düşen Karacaörenli (Karacaveranlı) dedelerin mezarıdır. Kabacalılar bu beş dedenin soyundan geldiklerine, onların torunları olduklarına inanmaktadırlar.

Bu menkıbe ve rivayetlerin de gösterdiği gibi türbenin Kaygusuz Abdal'a ait olup olmadığı konusu Kabaca'da tartışma konusu değildir. Onlara göre türbe kesinlikle Kaygusuz'a aittir.¹⁴

Köyde bu rivayetler anlatılsa ve Kabacalılarla türbe ziyaretçileri mezar-türbenin Kaygusuz'a ait olduğuna inansalar da bu türbenin ve türbenin içinde bulunan mezarın gerçekten Kaygusuz Abdal'a ait olup olmadığı bilinmemektedir. Yaşar Kalafat (1999: 513) Kaygusuz'un “Bazı kayıtlara göre, 1168 tarihinde Kabaca Köyü civarında hakkın rahmetine kavuşmuş” olduğu bilgisini vermekteyse de “bazı kayıtlar”ın neler olduğunu belirtmemektedir. Yazarın belirttiği gibi şayet Kaygusuz “Kabaca Köyü civarında hakkın rahmetine

¹² Anlatıcı Ali Baba kendisini “düzelterek” “yedi bin, yetmiş bin” rakamlarını da telaffuz etti. Ancak doğru rakamın hangisi olduğu netleştirilemedi.

¹³ Ali Baba, Kaygusuz'un bu ve benzer kerametlerinden bahsederken hem Ali Babanın kendisinin hem de dinleyenlerin duygulanmaları ve ağlamaklı olmaları hem bu kerametlere ne kadar inanıldığını hem de Kaygusuz'u ne kadar içselleştirdiklerini göstermesi bakımından ilginç bir deneyim sunmuştur. Kabacalılar Kaygusuz'un kerametlerini anlatırken adeta o anları yeniden yaşamaktadırlar.

¹⁴ Ayrıca türbenin Kaygusuz'a ait olduğunun bir kanıtı da tam teyit edilememiş olsa da Ali Baba'nın Hacıbektaş'ta ehil bir kişiden aldığı bilgidir. Ali Baba Babalık icazeti almak üzere Hacıbektaş'a gittiğinde, doğu illerinden birinde bazı insanların da babalık icazeti almaya geldiklerini ve orada bir tartışma yaşandığını hatırlıyor. Sohbet sırasında doğudan gelen bu kişilerle Kaygusuz Abdal üzerine sohbet ederlerken bu kişiler Kaygusuz Abdal'ın türbesinin kendi köylerinde olduğunu iddia ederler. Aralarındaki sohbete şahit olan Hacı Bektaş Veli Türbesinde görevli olan Mehmet adlı Bektaş Babası da tartışmaya dâhil olur ve Hacı Bektaş Şeceresi'ne göre Kaygusuz Abdal'ın mezarının Kabaca Köyünde olduğunu ileri sürer ve bunun kayıtlı olduğunu, belgeyi gördüğünü belirtir ancak herhangi bir belge göstermez. Ali Baba ve Kabacalılar, Hacıbektaş'taki Bektaş Babasının verdiği bu bilginin Kaygusuz'un mezarının Kabaca'da olduğuna ilişkin bir başka önemli kanıt olduğunu inanırlar.

kavuşmuş” ise oradaki mezarın Kaygusuz’a ait olduğu ihtimali güçlü hale gelir. Ancak yazarın verdiği tarihte (bir basım hatası değilse) sorun vardır. Kalafat, Kaygusuz’un ölüm tarihini 1168 olarak verdiğine göre ya bu türbede yatan kişi Kaygusuz Abdal olarak bilinen Alaiyeli Kaygusuz Abdal değildir ya da tarihlendirmede bir yanlış/yanlışlık vardır. Çünkü Alaiyeli Kaygusuz Abdal’ın ölümü, yukarıda belirtildiği gibi 15. yüzyılın ortaları olarak tahmin edilmektedir. Bu tartışmalardan bağımsız olarak Kabacalılar Kaygusuz Abdal’ın kim olduğu ve mezarının nerede olduğu sorusuna yukarıda aktarılan menkıbe ve rivayetlerle cevap vermekte ve onun Kabaca Köyü civarında yaşadığına, köydeki türbenin de Alaiyeli Kaygusuz’a ait olduğuna inanmaktadırlar. Sonuç olarak Kaygusuz Abdal’a ait olduğu söylenen mezarın gerçekten Kaygusuz Abdal’a ait olup olmadığı konusunda net bir karara varmak mümkün değildir.

5. KAYGUSUZ ABDAL TÜRBESİ

Kabaca Köyünün en önemli simgesi olan türbe köyün bir kilometre kadar güneyinde yer almaktadır.¹⁵ Her ne kadar Kaygusuz Abdal Türbesi o bölgenin en çok bilinen türbesiyse de Beypazarı’da başka türbeler de bulunmaktadır: Boğazkesen Türbesi (Beypazarı, Ayvaşık Mahallesi); Karacaahmet Türbesi/Tekkesi (Beypazarı, Rüstempaşa Mahallesi); Karadavut Türbesi (Kuyumcutekke Köyü) Karadavut Türbesi (Kozalan Köyü) ve Yediler Türbesi (İnozü) (Bkz. Bozkurt, 2004: 124-149).

Bu türbelerden en çok bilineni Kabaca Köyündeki Kaygusuz Abdal Türbesidir. Bunun nedeni, yukarıda belirtildiği gibi Kaygusuz Abdal’ın Alevi topluluğu ve Alevi-Bektaşî edebiyatı içindeki önemli yeri, Kaygusuz Abdal adı etrafında oluşturulan menkıbe, onun kerametlerle tahkim edilmiş menkıbevi hayatıdır. Özellikle türbenin kerametlerine (hastalara şifa vermesi, dilekleri kabul etmesi, vs) olan inancın Kaygusuz Abdal Türbesinin ünlenmesinde önemli yer tuttuğu söylenebilir. Zira Kabacalılar tarafından ziyaretçilerin büyük bir bölümünün bu mekânın ve türbenin manevi gücünden ve kerametinden yararlanmak için ziyaret ettiği belirtilmektedir.

Kaygusuz Abdal Türbesi, köy merkezinin bir kilometre kadar dışında, komşu köyleri ve köyün güneydoğusundaki geniş düzlüğü gören, çevreye hâkim küçük bir tepe üzerine kurulmuştur. Duvarları taştan örülmüştür. Sonradan yenilenen çatısı prizmatik bir kubbe şeklindedir ve oluklu çinko levhalarla kapatılmıştır. Beypazarı türbelerini mimari bakımdan inceleyen Tolga Bozkurt (2004: 146), malzemedeki özensiz kullanımına, kubbenin dıştan piramidal bir ahşap çatı ile örtülmesine ve basit yapı sandukalara bakarak, türbenin bölgedeki diğer 19. yüzyıl türbeleriyle çağdaş yapısal özellikler taşıdığını ve 19. yüzyıl içinde inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir. Yazara göre 15. yüzyıl başlarında, Ankara ve çevresinde, Hacı Bayram Veli’nin önderliğinde yayılan, Beypazarı çevresinde de hüküm süren ve bir Türk tarikatı olan ‘Bayramiyye’ tarikatı Kabaca Köyünü de etkilemiştir. Yazar, bu etkilenmenin sonucu olarak “Kaygusuz Abdal Türbesi’nin, Kabaca Köyü civarında yaşamış ve halk tarafından saygı görmüş bir grup Bayramiyye tarikatı mensubu derviş için, kubbeli mezar geleneğinde inşa edilmiş bir yapı olduğu söylenebilir.” (Bozkurt, 2004: 146) görüşünü ileri sürmektedir. Bozkurt tahmini bir tarih vermiş olsa da Kalafat’a göre (1999) gerçekte türbenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Türbenin bahçesinde, türbeye on metre kadar uzaklıkta, yakın zamanda yapılmış bir küçük şadırvan bulunmaktadır. Bahçede kurban kesimi için yine yakın zamanda bir düzenleme yapılmıştır. Ayrıca 2011 yılında türbenin bahçesine hayırseverler tarafından hem uzak yerlerden gelen ziyaretçilerin sabahlamaları hem de gerektiğinde cem töreni yapabilmeleri için iki odalı yeni bir bina yapılmış, odalara banklar, yataklar, masa, sandalye, halı, kilim, minder ve buzdolabı gibi çeşitli eşyalar konmuştur.¹⁶

Türbe geniş kalın taş duvarlarla çevrilidir. Pencereleri oldukça küçük olduğu için türbenin içerisi gündüz saatlerinde de karanlıktır. Eskiden türbenin içi mumla aydınlatılırken artık içeride mum yakılmamakta, içerisi elektrik lambalarıyla aydınlatılmaktadır. “Kaygusuz Abdal” yazan yeşil boyalı kapıdan ayakta çıkılarak, kapı pervazları ve kapı eşiği üç kez öpülerek (niyaz edilerek) küçük bir odaya girilmektedir.¹⁷ Bu odacıkta ziyaretçiler tarafından getirilen çok sayıda yorgan, yastık, battaniye ve bol miktarda lamba bulunmaktadır. Bu küçük odadan mezarların bulunduğu bölüme geçilmektedir. Burası tavandan sarkıtılmış

¹⁵ Kabaca Köyü sakinleri ile çevre köylüleri Kaygusuz Abdal Türbesi için “Kaygusuz” kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler. “Kaygusuz Abdal Türbesine gidelim” demez, kısaca “Kaygusuz’a gidelim” demektedirler. Bu ifade, Kabacalılar ve civar köylülerin Kaygusuz’un Kaygusuz Abdal’dan farklı bir kişi olduğunu düşündükleri anlamına gelmez. Bu telaffuz sadece “kelimeden tasarruf” anlamında bir kısaltmadır. Nitekim bu çalışmada da birçok yerde Kaygusuz Abdal anlamında sadece Kaygusuz ismi kullanılmıştır.

¹⁶ Ancak yakın zamanlarda yapılan bu binada, dışarıdan gelenlerin zaman zaman yaptıkları sazlı sözlü cemler bazı Kabacalıları rahatsız etmiş görünmektedir. İslam inancında ve kendi Alevilik-Bektaşîlik anlayışlarında sazın, sözün ve içkinin olmayacağını savunan birçok Kabacalı, dışarıdan gelen bu kişileri kovduklarını belirtmektedirler. Bazı Kabacalılar ise misafirlerin ve/veya ziyaretçilerin kovulmasının ileride türbe ziyaretlerini olumsuz etkileyeceğini belirterek bu tepkileri onaylamamaktadırlar.

¹⁷ Kaygusuz isminin hem Latin harfleriyle hem Arap harfleriyle Kaygusuz, Kaykusuz, Gaykusuz, Kaygusuz biçiminde farklı farklı yazıldığı dikkat çekmektedir.

bir avizeyle aydınlatılmaktadır. İçeride ikisi küçük, üçü orta boy, beşi büyük olmak üzere on mezar yer almaktadır. Köyde anlatıldığına göre, üzerinde Arap harfleriyle “Kaykusuz Mısır” yazan ve hemen yanındaki duvarda “Gaykusuz Abdal Veli Hazretleri” yazısı yer alan ortadaki büyük mezar/sanduka Kaygusuz Abdal’a, kapıdan girişe göre üçü sol tarafında, biri sağ tarafında bulunan ve üzerlerinde Kaygusuz Dervîşi yazısı yer alan mezarlar (birinin üzerinde herhangi bir yazı bulunmuyor) Kaygusuz’un dervîşlerine; geriye kalan beş mezar ise Kabacalıların dedelerine aittir. Kabacalıların bir kısmı küçük mezarların Kaygusuz’un karısına ve çocuklarına ait olduğunu söylemektedirler. Ancak Ali Baba bunun doğru olmadığını çünkü Kaygusuz Abdal’ın mücerret¹⁸ olduğunu, dolayısıyla o küçük mezarların Kaygusuz’un karısına ve çocuklarına ait olmasının mümkün olamayacağını vurgulamıştır.

Mezarların üzeri çeşitli renkli örtülerle örtülüdür ancak daha çok yeşil renk tercih edilmektedir. Mezar taşları yeşil bezlerle (örtülerle) sarılmakta bazen de geleneksel başörtüsüyle kapatılmaktadır. Ayrıca türbeyi ziyarete gelenlerin kullanması için türbe içinde bol miktarda tespih, Kur’an ve Yasin kitapları bulunmaktadır. Türbenin bir bölümü de tedavi ve şifa amacıyla yatmak isteyen ziyaretçilere ayrılmıştır. Çocuk sahibi olmak veya bir dilekte bulunmak isteyen ve/veya şifa arayan ziyaretçiler, hastalar, sakatlar bu bölümde bir süre yatınca dileklerinin kabul olacağına; özellikle bir gece türbede uyutulan “deli”lerin, akli dengesini kaybetmişlerin ve psikolojik bunalıma girmiş olanların iyileşeceğine inanılır.

Türbe 1998 yılında tadilatın geçirilmiştir. Kabacalıların verdikleri bilgilere göre kubbenin tavanına yapılmış olan süs ve duvarlara bulunan Arapça sülüs yazılar (dualar) son tadilat sırasında yazılmıştır. Tadilat öncesinde duvarlarda sadece Gaygusuz Sultan Veli Hazretleri yazısı ve Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikârın çiziminin olduğu belirtilmiştir.

Daha önce duvarlarda bulunmayan fakat tadilat sırasında yazılan yeni yazılar arasında çiçeklerle süslü madalyonlar içine yazılan Allah, Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin isimlerinin yanı sıra Ebubekir, Osman ve Ömer isimleri dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi Alevi dergâhlarında, ziyaretgâhlarında, türbelerinde ve Alevilerin evlerinde Osman ve Ömer isimleri veya tasvirleri yer almaz. Bu isimler birçok Alevi için âdeta birer tabudur; bu isimleri mümkün olduğunca anmaz ve çocuklarına bu isimleri vermezler; bu isimler ancak “teberra”da geçerler. Fakat Kabacalıların, söz konusu isimlerin Kaygusuz Abdal’ın türbesine yazılmasına itiraz etmedikleri veya bunda bir tuhafılık görmedikleri anlaşılmaktadır. Ali Baba da Alevilerin kutsal mekânlarında Ebubekir, Osman ve Ömer isimlerinin yer almadığını, daha önce bu isimlerin orada bulunmadığını, bu isimlerin kim tarafından niçin yazıldığını bilmediğini söylemiş fakat türbeye bu isimlerin yazılması sakınca görmediğini de ifade etmiştir.¹⁹

6. KAYGUSUZ ABDAL TÜRBESİNİN KERAMETLERİ

Hem Kabaca Köyü halkı hem de Kaygusuz Abdal Türbesini ziyaret edenler, Kaygusuz’un keramet sahibi olduğuna ve hâlâ keramet gösterdiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle ziyaretçiler türbe ziyaretlerinde yanlış bir davranışta bulunulmamaya çalışır ve ziyaret ritüellerini eksiksiz uygulamaya dikkat ederler. Birçok ziyaretçi, türbenin dış kapısından (bazıları bahçe kapısından) başlayarak kapı yan pervazlarını ve eşliğini, içeride mezar taşlarını (Hak, Muhammed, Ali için) üçer sefer öperek niyaz eder.

Kaygusuz Abdal’ın dilekleri kabul ettiğine ve dilekleri yerine getirdiğine inanılır. Çocuk sahibi olmak isteyip de olamayanlar, hamile kalıp çocuğunu düşürenler, hastalıklara yakalananlar türbede kurban kesip niyaz ederler; böylece Kaygusuz’la “sıvanmış” olurlar. Kabacalılar, Kaygusuz’dan dilekte bulunan çoğu kişinin dileğinin kabul olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Kaygusuz’un türbesine gelip dilekte bulunup da dileği gerçekleşenler, türbeyi bir kez daha ziyaret etmekte ve bir kez daha kurban kesmektedirler. Bunun yanı sıra türbeyi ziyaret etmeden de Kaygusuz’un gıyabında niyet ederek Kaygusuz’a adakta bulunulabilmekte, dilek gerçekleşince Kaygusuz Abdal Türbesini ziyaret ederek kurban kesilebilmektedir.

¹⁸ Bektaşî babalarının bir kısmı, Hacı Bektaş Veli’nin evlenmemiş (mücerret/bekâr) olmasından dolayı kendileri de evlenmezler. Mücerretlik Bektaşîliğin babagan kolunda yaygındır (Birge, 1191: 185; Er, 1998: 39). Öyle anlaşılıyor ki, Hacı Bektaş Veli’nin mücerret olmasından dolayı Kaygusuz Abdal’ın da mücerret olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Kaygusuz’un menakıpnamesinde de Abdal Musa’nın Gaybi’yi “Oğlum! Bu erenler yoluna gitmeklige mutlak mücerredlik gerekdür. Sonunu düşünmeyüb sonra peşimân olmaktan tek durmak yegdür.” (bkz. Güzel, 1983: 10) sözleriyle uyarması (ve anlaşıldığı kadarıyla Kaygusuz’un da bunu kabul etmiş olması) Kaygusuz’un mücerretliğinin bir işareti olarak kabul edilebilir.

¹⁹ Özellikle Ömer ve Osman isimleri Aleviler arasında (Hz. Muhammed’in ölümünden sonra halifelik sırasına yapılan itiraza ve Hz. Ali’nin öldürülmesine ilişkin olaylar zincirine atıfla) bir tür tabu olarak kabul edilmektedir. Fakat Kabaca Köyünde hem Ömer hem de Osman isimlerinde kişilerin var olduğu tespit edilmiştir. Ömer’in hâlâ hayatta olduğu, Osman’ın ise öldüğü belirtilmiştir. Ali Baba ve diğer köy sakinleri Alevilerin normalde bu isimleri çocuklarına vermediklerini ama artık eski geleneklerin kalmadığını dolayısıyla bu isimlerin de çocuklara konduğunu söylemiştir. Ali Babaya göre bu geleneklere ve alışkanlıklara yoktur çünkü: “Hz. Muhammed’in, Hz. Ali’nin kabul ettiği bu isimleri bizim kabul etmememiz haddimize mi?”

Kabacalılara göre Kaygusuz Abdal âşkların ve evlenmek isteyenlerin dileklerini kabul edip yerine getirmez. Bunu bilen ziyaretçiler birçok farklı nedenle ziyarete gelip dilekte bulunurlarken aşk ve evlilikle ilgili dilekte bulunamazlar. Kaygusuz'un aşk ve evlilik dileklerini niçin kabul etmediği konusunda Kabacalılardan herhangi bir bilgi alınamamıştır. Bununla beraber Kaygusuz'un mücerret bir hayat yaşadığı, dolayısıyla bu tür dileklere tercih ettiği hayat nedeniyle cevap veremeyeceği çıkarsamasında bulunabilir ki yukarıda Ali Babanın bu anlamda bir yorumuna yer verilmişti.

Giriş'te vurgulandığı gibi keramet sahibi ulu kişilerin yakınları ve o soydan gelenler bu kerametlerden bazılarını miras alırlar; bu genellikle "el almak" şeklinde tanımlanır. Kabaca'ya gelenler doğrudan Kaygusuz Abdal'dan dilekte bulunabilecekleri gibi Kabaca köyü sakinlerinin manevi gücünden de yararlanabilirler. Çünkü Kaygusuz Abdal'ın (Kabaca'ya özgü menkıbede geçen ve Kaygusuz'un yanında yer alan dedelerin) soyundan gelen köydeki kadın ve erkeklerin de öteden beri iyileştirici ve dilekleri gerçekleştirici gücü olduğuna inanılmaktadır. Ali Baba, dedelerin bu tür kudretlerini gösteren birçok örnekten bahsetmişti. Kendisinin de benzer bir kudreti olduğunu belirten Ali Baba, örnek olarak çocuğunun "doğu illerinden birine" asker olarak gitmesini istemeyen bir kişinin isteği üzerine, oğlanın sırtını sıvazladığını ve temel eğitimden sonra bu gencin batı illerinden birine gönderildiğini belirtmiştir. Erkekler gibi "ocaklı" kadınlar da hastaları "sıvazlama" yoluyla iyileştirdiklerini belirtmektedirler. Kadınlar daha çok hasta kadınları, çocukları, hamile kalamayan ve/ya düşük yapan kadınları sıvazlayarak tedavi ederler.

Köyde Kaygusuz'un kerametleriyle ilgili birçok olay anlatılır. Onun iyiliklerinin yanı sıra gazabının da etkili olduğuna inanılır ve bu konuda da birçok örnek verilir. Özellikle Kaygusuz Abdal Türbesine zarar verenlerle ilgili anlatılan olaylar, türbeye duyulan saygının yanı sıra korkuyu göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Türbenin kendisine zarar verenlerle ilgili gazabı hakkında en çok bilinen ve yakın zamana tarihlenen olaylardan bazı örnekler aşağıdadır.

Örnek 1) Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, İsmet İnönü zamanında, bir jandarma komutanı yüzbaşı, türbelerin yasak olduğunu söyleyerek Kaygusuz Abdal Türbesini kapatmaya gelir. Yüzbaşı o zamanın muhtarına türbeyi tekke ve zaviyeleri kapattıran kanun gereği yıkması gerektiğini söyler. Muhtar, kendisinin türbeye hiçbir şey yapamayacağını ama isterse jandarma komutanının kendisinin türbeyi kapatabileceğini belirtir. Jandarma komutanı emrini yerine getirmeyen muhtara birkaç tokat attıktan sonra türbeye girip mezarları tekmeler, türbeye zarar verip içerideki Kaygusuz Abdal'la ilgili sadece bir örneği bulunan çok önemli bir kitaba el koyar. Türbenin kapısını kilitleyip atına biner ve Beypazarı'ya gitmek üzere yola çıkar. Kabaca'ya birkaç kilometre mesafedeki Yoğunpelit Köyüne yaklaşıncaya yüzbaşının belindeki her iki tabanca kendiliğinden ateş alır. Yüzbaşının atı vurulur Bu arada kapının kilidi, yüzbaşının gittiği yol üzerinde, türbeden yüz elli-iki yüz metre kadar uzakta bulunur.²⁰

Yüzbaşı evine gider. Evinde rahatsızlanır, kabız olur. Üç gün boyunca tuvalete çıkamaz. Bu arada rüyasında Kaygusuz Babayı görür; rüyada Kaygusuz yüzbaşının göğsüne çökmüştür ve yüzbaşının nefes almasını zorlaştırmaktadır. Yüzbaşıya rüyasında bir kişi Kaygusuz'un türbesine "bir koç kuzu kurban etmesi" gerektiğini söyler. Yakalandığı rahatsızlıktan ve gördüğü rüyadan çok etkilenip korkan yüzbaşı muhtara haber gönderir ve türbeyi ziyaret etmek istediğini bildirir. Muhtar "Gelsin de bir görelim." der. Yüzbaşı muhtarın yanına gider ve muhtara, türbeye yapmış olduğunun çok yanlış olduğunu söyler ve pişmanlığını anlatır. Kaygusuz Abdal'ın türbesine gider ve Kaygusuz'dan özür diler. Yüzbaşı rüyasında kendisine söyleneni yapıp bir "koç kuzu" kurban eder ve bundan sonra türbeyle ilgili hiçbir kötü şey yapmayacağına söz verir. Bunun üzerine aynı zamanda dede soyundan gelen ve kendisi de dede olan muhtar, yüzbaşının sırtını sıvazlar. Yüzbaşı artık kabızlıktan ve psikolojik rahatsızlıktan kurtulmuştur.

Örnek 2) Türbenin bahçesine varmadan sol yanda köy mezarlığı bulunmaktadır. Burada büyük meşe ağaçları vardır. İnanişaya göre bu meşe ağaçlarının odununu türbenin bulunduğu bahçede yakmanın, meşe ağacının meyvesini (pelit) mezarlık içinde ya da Kaygusuz Türbesinin bahçesinde yemenin hiçbir zararı yoktur. Fakat bir kişi bu ağaçların odununu ve/veya meyvesini mezarlıktan ya da türbe bahçesinden çıkarıp başka bir yere götürecek olursa mutlaka başına bir iş gelir. Bunu bilen köylüler ve ziyaretçiler bu ağaçların odununu ve meyvesini bahçenin ve/ya türbe alanının dışına çıkarmazlar.

Bir gün köydeki çobanlardan biri değnek yapmak üzere mezarlıktaki bir meşe ağacından bir dal koparır. Koparıırken de "kalbi bulanır", "Ya bir şey olursa!" diye de tedirginliğe kapılır ama bir kez dalı koparmış olur. O günün akşamı bu çobanın kızı ağır bir şekilde hastalanır, nefes almakta zorlanır. Çoban, köyde hekim olmadığı için kızını Beypazarı'ya götürmek üzere alenacele yola çıkar. Beypazarı'ya doğru giderken aklına

²⁰ Köylülere göre Kaygusuz Abdal Türbesinin kapısı kilit tutmaz. Kaygusuz, türbenin kapısının kilitlenmesini istemezmiş; istermiş ki kapısı her zaman herkese açık olsun. Birileri kapıyı kilitleyecek olsa, bir süre sonra kapının kilidi kendiliğinden açılır ya da kilit "kendiliğinden" sökülüp atılır.

mezarlıktan kopardığı dal gelir, kızının nefes almamasının nedeninin Kaygusuz'un türbesinden aldığı meşe dalı olduğunu anlar. Kaygusuz çobanı (kızını hasta ederek) cezalandırmıştır. Çoban o anda Kaygusuz'a "dört kışlı kurban" (dört ayaklı hayvan) adar. Çoban Kaygusuz'a adak sözünü verdikten hemen sonra kızı iyileşir.²¹

Örnek 3) Köyün kurak geçtiği dönemlerde Kabaca köylüleri ve civar köylüler yağmur duası için türbenin bulunduğu küçük tepeyi tercih ederler. Bir sene (2000'lerin başı olmalı) bahar döneminde hiç yağmur yağmaz. Bundan çok tedirgin olan ve yaz mevsiminin çok kurak geçeceğini düşünen köylüler dört gün boyunca Kaygusuz Abdal Türbesine yağmur duasına giderler ve dua ederler. Dördüncü gün sekiz kurban keserler. Kurban etinden yemek yapar ve hep beraber yerler. O gün istedikleri kadar "rahmet" yağar. Duaları ve kurbanları Kaygusuz Abdal tarafından kabul edilmiştir.

Örnek 4) Birçok türbe gibi Kaygusuz Abdal Türbesinde de çeşitli zamanlarda define için kazılar yapılmıştır. Diğer mezarlarla birlikte Kaygusuz Abdal'a ait olduğu söylenen ve üzerinde "Kaykusuz Mısır" yazan mezar da kazılmıştır.

Anlatılanlara göre bir gün dört kardeş Kaygusuz Abdal Türbesindeki mezarları kazmaya karar verirler ve gizlice gelip türbedeki mezarları kazarlar. Türbede içi hazine dolu bir küp bulurlar. Hazine dolu küpü alıp götürürler. Ama daha sonra bu kardeşlerin başına büyük felaketler gelir. Bu kardeşlerden ikisi birbiriyle silahlı kavgaya girerler ve ikisi de birbirini vurarak öldürür. Diğer iki kardeşten biri intihar eder, diğeri de bir yangında yanarak can verir. Böylece, Kaygusuz Abdal Türbesine zarar vermenin cezasını ağır bir şekilde ödemiş olurlar.

7. TÜRBENİN ZİYARETÇİLERİ

Kabaca Köyü sakinlerinin verdikleri bilgiye göre Türkiye'nin birçok yerinde insanlar türbeyi ziyaret eder. Ama özellikle Sivas, Kargın, Ankara ve Yozgat gibi şehirlerden ve yakın köy ve kasabalardan birçok kişi Kaygusuz Abdal Türbesini ziyarete gelirler. Hem Alevi hem de Sünni ziyaretçiler türbeye adak ve kurban getirirler; ancak ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu Aleviler oluşturur. Kabacılara göre Kaygusuz Abdal gelenleri inançlarına göre değerlendirmez. Ziyaretçilerin hangi dinden ve hangi mezhepten oldukları önemli değildir; dileklerinin kabul olması için yüreklerinin temiz olması yeterlidir.

Ziyaretçilerin birçoğu kurban ve adaklarla gelirler. Kurban ve adaklar bahçenin içinde, türbenin yanındaki ağaçların altında kesilir. Kurban ve adak eti orada yemek yapıp gelen ziyaretçilere verilir. Bazı ziyaretçiler kestikleri hayvanın etini komşularına dağıtmak üzere beraberlerinde götürür, bazıları da Kabaca Köyüne bırakır. Ayrıca ziyarete gelenler lamba, mezarlar için örtü, battaniye, halı, kilim, tespih, Kur'an, Yasin-i Şerif gibi türbede ihtiyaç duyulacak çeşitli şeyleri getirir.

Türbeye her mevsim ziyaretçiler gelir. Fakat bahar ve yaz mevsimlerinde ziyaretçi sayısı daha da artar. Özellikle hafta sonları ve dini bayram günlerinde çok sayıda insan Kaygusuz Türbesini ziyaret eder.

Kaygusuz Abdal Türbesinin Kabaca Köyü için ekonomik/maddi anlamda da yararı olmaktadır. Türbeye gelenlerden bazıları kestikleri kurbanın ya da adağın etini köy sakinlerine bırakırlar. Köy sakinleri eskiden ziyaretçilerin köye bıraktıkları kurban etinden pilav yapıldığını, yapılan pilav halkodasında toplanan köylüler tarafından yendiğini ancak daha sonra, yoğun göç nedeniyle köy nüfusu azalınca, türbeden gelen etin köyde kalanlara sırayla dağıtılmasına karar verildiğini belirtmektedirler. Hâlihazırda bu uygulamaya devam edilmektedir. Türbeden kurban/adak eti gelince sırası gelen ailelerin isimleri cami hoparlöründen anons edilir ve ismi okunanın gelip payına düşen eti alması sağlanmaktadır. Muhtar ve türbe bekçisi dağıtımı organize etmektedir. Kabacalılar bu uygulamanın toplu yemek yapmaktan daha iyi ve işlevsel olduğunu söylemektedirler.

8. SONUÇ

Bir Alevi köyü olan Kabaca köyü Aleviliğin sembol isimlerinden/dervişlerinden biri olan Kaygusuz Abdal'a (türbesine) ev sahipliği yapmaktadır. Köyde inançsal anlamda önemli bir değişim-dönüşüm yaşanmaktadır. Köylülerin bazıları bunu reddetse de bazıları bunun farkında ve hatta kendilerini artık Alevi olarak görmemektedir. Bununla beraber yılda bir kez de olsa cem törenlerinin hâlâ yapılıyor olması, Aleviliğin ve bir ritüel olan cem töreninin folklorik bir gelenek olarak devam ettirildiğin gösterir. Fakat bu ritüele katılımın da gittikçe azaldığı, dahası cem törenini yapacak dede (baba) ve on iki hizmeti sunacak olan kişilerin

²¹ Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne vermek üzere 2004 yılında hazırladığı "Lisans Bitirme Tezi"ndeki bu örnek olayı kullanmama izin verdiği için Nilgün Işık'a teşekkür ederim.

bulunamadığı gerçeği de dile getirilmiştir. Az sayıda yaşlının yaşadığı köyde yakın zamanda yeni bir canlılık yaşanmazsa bu geleneğin de yok olacağı kaygısı dile getirilmektedir.

Bu değişime rağmen Kaygusuz Abdal türbesi köy için önemini korumaktadır. Fakat bu türbe gerçekten Kaygusuz Abdal'a mı aittir? Kaygusuz Abdal'a ait olduğu söylenen mezarın üzerinde yazan "Kaygusuz Mısır" ibaresi o mezarın Kaygusuz "Abdal"a ait olduğu hususunda ister istemez bir kuşkuya neden olmaktadır. Kabacalılar duvar üzerine yazılmış Arapça sülüs yazıların ve süslemelerin sonradan yazılıp çizildiğini ama mezar üzerindeki yazıların (Kaygusuz Mısır, Kaygusuz Dervişleri, Gaykusuz Abdal Veli Hazretleri yazısıyla Hz. Ali'nin kılıcı zülfikârın çizimi) öteden beri var olduğunu belirtmektedirler. Duvarda Kaygusuz Abdal Veli Hazretleri yazsa da mezarın üzerinde Kaygusuz Mısır yazması, o yazının öteden beri var olduğunun söylenmesi ve çeşitli kaynaklarda Kaygusuz Abdal'a verilen isimler arasında Mısır'ın geçmiyor olması onun Alaiyeli Kaygusuz Abdal olduğu yönündeki kuşkuları artırır mahiyettedir. Fakat Kaygusuz'un Mısır'a gitmiş ve orada bir süre yaşamış olmasının (keramet göstererek Mısır şahının kör olan bir gözünü açmış olduğu rivayet edilmektedir) onun Kaygusuz Mısır(i) olarak anılmasında etkili olmuş olabileceğini de dikkate almak gerekir.

Tolga Bozkurt (2004: 146) "Türbeye 'Kaygusuz Abdal' adının, Antalya, Elmalı, Tekke Köyü Abdal Musa Türbesinde de karşılaşılan benzer tutum içerisinde, sembolik manada, bir 'anı' olarak verildiği düşünülmektedir." tespitinde bulunmaktadır. Türbenin bir "anı" olarak Kaygusuz Abdal'a mal edilmiş olması olasılığı imkân dâhilindedir. Nitekim Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu gibi halk ozanları ve halk kahramanlarının farklı yerlerde mezarlarının varlığından söz edilmektedir. Bu çalışmanın başında da söylendiği gibi insanlar öteden beri tarihi şahısları kendi yaşadıkları yerlerle ilişkilendirme eğilimindedirler. Bu durum Kaygusuz Abdal için de geçerlidir. Kabaca Köyü sakinleri her ne kadar Kaygusuz Abdal'ın menkıbevi hayatının bir kısmını Kabaca Köyü ve civarıyla ilişkilendirirler de bunun sadece bir rivayet olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Fakat daha güçlü olmakla beraber aynı olasılık Kaygusuz'un mezarının Mısır'da ya da Elmalı-Tekke köyünde olduğu varsayımları için de geçerlidir. Bu kuşkulara (Kaygusuz'a "Mısır" eklenmesi, Alaiye Beyinin yerini Uruş Beyinin alması, halkın sevilen tarihi kişileri yakınlarında görme eğilimi, vs) rağmen, Kabaca Köyündeki türbenin doğrudan Kaygusuz adıyla anılması ve türbede onun olduğuna inanılan bir mezarın bulunması önemlidir. Bir başka önemli nokta Kabacalıların ve Kaygusuz Abdal Türbesini ziyaret edenlerin Kaygusuz'un mezarının orada olduğuna içtenlikle inanmaları ve türbe etrafında geliştirdikleri inanç, keramet ve uygulamalardır.²²

Bu çalışmada Kabaca Köyü sakinlerinden bazılarıyla görüşülerek Kaygusuz Abdal'la ilgili "farklı" bilgilere ulaşılmak da hedeflenmiştir ancak köyde Kaygusuz'la ilgili "orijinal" bir bilgi elde edilememiştir. Köyde hızlı bir Sünnileşme eğilimi olsa da Kaygusuz'un türbesine saygı ve bağlılığı hâlâ devam ettiği gözlenmiştir (ancak köylülerin anlattıklarından ve davranışlarından bu konuda da bir "aşınma" olduğu anlaşılmaktadır). Köylüler, Kaygusuz Abdal ve türbesinin tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgiye sahip değildirler ancak Kaygusuz Abdal'la özellikle türbenin kerametleriyle ilgili bir hayli rivayet ve "örnek olay" anlatmakta, Kaygusuz Abdal Türbesini köyün en önemli değeri olarak görmekteyiz. Literatüre pek girmemiş olan ve Kaygusuz Abdal'la ilgili çalışmalar yapanlar tarafından da pek bilinmeyen Kabaca Köyündeki Kaygusuz Abdal Türbesi, civar köy ve şehirlerdeki insanlar için (özellikle bölgedeki Aleviler için) önemli ve kutsal bir ziyaret yeri olma özelliğini korumaktadır.²³

Kaygusuz Abdal Türbesi, esas itibarıyla kutsal mekân ve kutsal şahıs pratiğinin hemen hemen bütün tezahürlerini gösteren, "büyük" inançların merkezi mekânlarının izdüşümünü yansıtan bir türbedir. Bu türbe, sadece bir inancın sembolü değil, aynı zamanda bulunduğu mekâna (Kabaca) köyüne bir tanınırlık

²² Özellikle Kaygusuz Abdal Türbesi etrafında oluşturan efsanelerin türbenin korunması açısından önemli işlevleri vardır. Gerek türbenin etrafındaki nesnelere, gerek türbe içindeki eşyalara ve mezarlara zarar verecek kişilerin Kaygusuz tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldığına ilişkin inanç ve anlatılan örnek olayların, türbeye duyulan saf inancın yanı sıra türbeyi korumaya yönelik bir tedbir olduğu da söylenebilir. Türbeye zarar vermeyi düşünen kişiler, bu ibretlik olayları/hikâyeleri dinledikten sonra türbeden ya da çevresinden bir şey alırken bir kez daha düşünmek zorunda kalacaklardır.

²³ Bu çalışma yapıldıktan bir süre sonra Kaygusuz Abdal Türbesi'nin içinde büyük bir değişiklik ("tadilat") yapıldı. Sandukaların bulunduğu kısmın bütün zemini mermer döşendi. Bütün mezarların toprak yığımları atılıp yerine mermer sanduka konuldu. Mezar taşlarının hepsi yerinden söküldü ve yine mermer mezar taşları kondu. Daha da önemlisi taşların üzerindeki bütün isimler değiştirildi. Şimdi sadece türbenin girişinde Kaygusuz ismi yer almaktadır; içeride daha önce "Kaygusuz Mısır" yazan mezar taşı kaldırılmış, yerine mermer üzerine "Mehmet Derviş" yazan mezar taşı konmuştur. Türbedeki diğer mezar taşlarına kadın ve erkek isimleri yazılmış durumdadır. İddiaya göre Mehmet Derviş, türbe içinde değişiklik yapan "meçhul kişi"nin büyük büyük dedesi, mezar taşlarındaki diğer isimler ise Mehmet Derviş'in karısı, çocukları imiş. Kabacalıların birçoğu bu değişikliği ve nedenini anlayamadıklarını söylüyorlar. Anlatılana göre tanımadıkları bir kişi kalabalık bir grup adamıyla gelmiş, muhtarla görüşmüş ve "hayrına" türbeyi düzelttiğini söylemiş. Köyde muhtardan başka kimseye bilgi verilmemiş. İnşaat bir aydan daha fazla sürmüş ve bu süre boyunca köyden kimsenin türbeye girmesine izin verilmemiş. Köyden hiç kimsenin tanımadığı bu adamlar gittikten sonra köylüler türbenin zeminin ve mezarların tamamen değiştirildiğini görünce çok şaşırılmış, üzülmüş ve kızmışlar ama hiçbir şey de yap(a)mamışlar. Köylüler, o meçhul kişilerin aslında orada değerli şeyler aradığı düşünüyorlar ve Kaygusuz'un bu insanları eninde sonunda cezalandıracağına inanıyorlar ve bunu umuyorlar.

kazandırmaktadır. Bunun da ötesinde bu türbe köyün ekonomisine önemli bir katkı sağlıyor görünmektedir. Son yıllarda tarımsal ve hayvansal olarak üretimin en aza indiği, birçok hanede sadece yaşlıların kaldığı, üretim karşılığı olarak herhangi bir parasal girdinin olmadığı bu köyde, köylülere önemli bir ekonomik girdi (et/gıda) sağlamaktadır. Türbede kesilen adak bazen haftada, bazen birkaç haftada bir hanelere sırasıyla dağıtılmakta böylece önemli bir besin ihtiyacı karşılanmış olmaktadır. Ancak elbette türbeyi bu “girdi”ye sınırlamak doğru değildir. Kaygusuz Abdal Türbesi, Kabaca’da anlatılan rivayetiyle, hem köylüler hem de ziyaretçiler üzerindeki önemli bir manevi etkiye de sahiptir.

Kabaca Köyü Genel Görünüşü

Kaygusuz Abdal Türbesinin Bahçe Kapısı

Kabaca Köyü Camii ve Kaygusuz Abdal Türbesi Levhası

Kurban/adak kesim yeri

Ziyaretçiler tarafından türbeye getirilen eşya

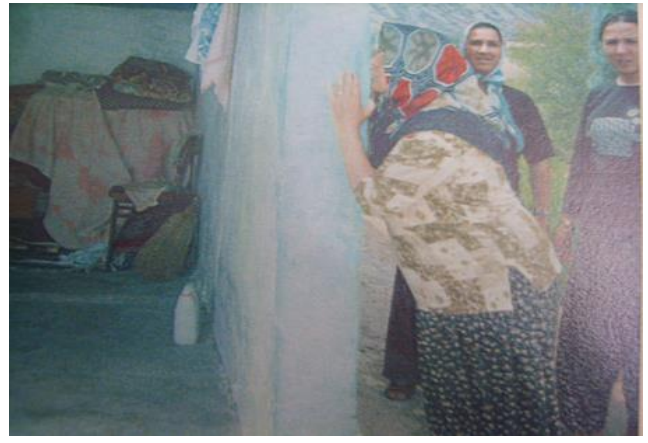
Kaygusuz Abdal'a ait olduğu söylenen ve üzerinde "Kaykusuz Mısır" yazan mezar

Kaygusuz Abdal ve dervişlerine ait olduğuna inanılan mezarlar. "1" rakamıyla gösterilen Kaygusuz Abdal'a, diğer dört mezarın ise dervişlerine ait olduğu söylenmektedir

Türbe içinde yer alan ve Kabaca Köyü sakinlerinin dedelerine ait olduğu söylenen beş küçük mezar

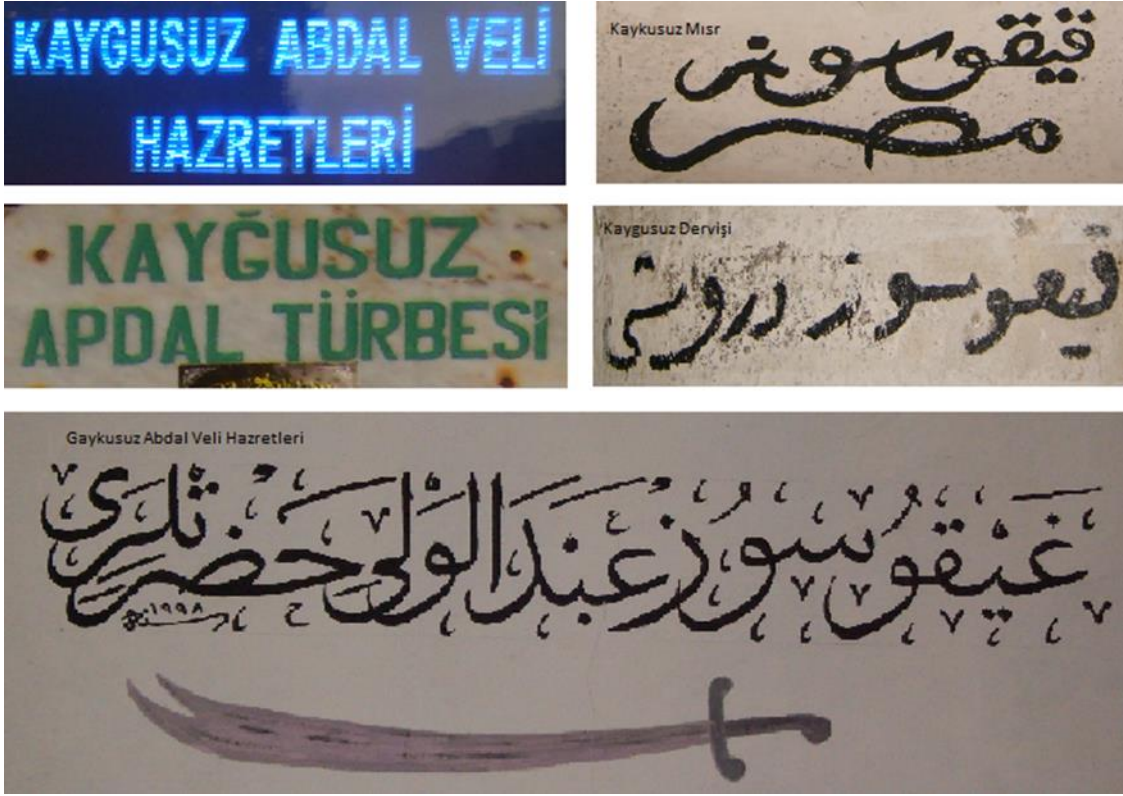
Mezara ve duvara niyaz eden ziyaretçiler

Kaygusuz Abdal'ın açılmış mezarı ve üzerinde Hz. Ali'nin kılıcı "Zülfikâr"ın temsili resmi. Resmin hemen üstünde Gaygusuz Abdal Veli Hazretleri yazısı yer alıyor

Duvarı madalyon içinde isimler: Allah, Muhammed, Ömer, Ali, Hüseyin, Hasan, Osman ve Ebubekir (Açık renk madalyonlarda Ömer, Osman ve Ebubekir isimleri yer alıyor)

Türbe ve çevresinde Kaygusuz Abdal isminin değişik yazılış biçimleri

Son yıllarda Kabacalıların tepkisine yol açılan "tadilat"tan sonra türbenin iç görünüşü

KAYNAKLAR

- Birge, J. Kingsley (1991). Bektaşilik Tarihi, (Çev. Reha Çamuroğlu), İstanbul: Ant Yayınları.
- Bozkurt, Fuat (1999). "Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi", Olsson, T., Özdalga, E., Raudvere, C. (Eds), Alevi Kimliği, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 104-114.
- Bozkurt, Tolga (2004). Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. <http://www.turizm.gov.tr/TR/dosya/1-20279/h/beypazari-1.pdf> (İndirme tarihi: 4.5.2011).
- Brereton, Joel P. (2005). "Sacret Space", Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (12), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 7978-7986. <http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).
- Denny, Frederick Mathewson (2005). "Postures and Gustures" Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (11), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 7341-7345.

<http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).

Davies, J. G. (2005). "Architecture", Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (1), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 460-468.
<http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).

Eliade, Mircea (1991). Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.

Eliade, Mircea (2003). Dinler Tarihine Giriş, (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade. Mircea (2005). "Center of the World", Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (2), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 634-652.
<http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).

Er, Piri. (1998). Geleneksel Anadolu Aleviliği. Ankara: Ervak Yayınları.

Evans-Pritchard, Edward (1965). Theories of Primitive Religion, London: Oxford University Press.

Evans-Pritchard, E. E. (1976). Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande, London: Oxford University Press.
https://monoskop.org/images/3/37/Evans_Pritchard_E_E_Witchcraft_Oracles_and_Magic_Among_the_Azande_1976.pdf (İndirme tarihi: 01.12.2017).

Evans-Pritchard, Edward (1999). İlkelerde Din, (Çev. Hüseyin Portakal), Ankara: Öteki Yayınevi.

Evliya Çelebi (1975). Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş), İstanbul: Üçdal Neşriyat, Cilt 1-2.

Evliya Çelebi (1984). Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş), İstanbul: Üçdal Neşriyat, Cilt 9-10.

Fergie, Deane (2005). "Australian Indigenous Religions: Mythic Themes" Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (3), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 1501-1505.
<http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).

Güzel, Abdurrahman (1983). Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Güzel, Abdurrahman (ty). Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Güzel, Abdurrahman (1999). Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kalafat, Yaşar (1999) "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasaneri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları I" Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt 40: 511-524,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9512.pdf> (İndirme tarihi: 04.4.2011).

Kaygusuz, İsmail (2001). "Kaygusuz Abdal Sultan: Kaygusuz Abdal'a Yeni Ad Bulma ve Sünnileştirme Çabaları Üzerine", Yol, 10: 3-44.

King, Witson L. (2005). "Religion", Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (11), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 7692-7701,
<http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).

Köprülü, Fuad (ty). Türk Edebiyatında İlk Musatavvıflar, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı.

Lambu, Ibrahim Badamasi (2015). "Belief Without Faith: The Effect of the Business of Religion in Kano State, Nigeria", The Changing World Religion Map: Sacred Places, Identities, Practices and Politics, (Ed.) Stanly Brunn, New York: Springer: 1125-1135, <https://libgen.pw/download.php?id=1314783> (İndirme tarihi: 10.11.2017).

Mélikoff, Irène (2006). Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

- Nguyen, Duy V-T (2017). The Ancient Christian Ritual and its Theological Meaning in the 21st Century: A Study of the Sign of Peace in the Novus Ordo in the Roman Rite, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cincinnati, https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=athe1506338017115164&disposition=inline (İndirme tarihi: 29.11.2017).
- Oktay, Zeynep (2010). “Kaygusuz Abdal’s Mesnevî-i Baba Kaygusuz: Critical Edition and Textual Analises” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: <http://tez2.yok.gov.tr/> (İndirme tarihi: 06.4.2011).
- Parrinder, Geoffrey (2005). “Touching”, Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (13), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 9255-9260. <http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).
- Taylor, Bron (2005). “Earth First!” Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (4), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 2561-2566. <http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).
- Townsend, Richard F. (2005). “Geography” Encyclopedia of Religion, Volume 1-15 (5), (Ed.) Lindsey Jones: USA: Macmillan References: 3433-3437, <http://gen.lib.rus.ec/book/ads.php?md5=5538644B261B92626772215ABD08BD71> (İndirme tarihi: 06.11.2017).